

Number #3
2017

VOICE OF PEOPLE

Working Papers & Notes

Σημειώσεις
Ιστορία Οικονομικών Θεωριών
Ι.Ι. RUBIN (Εκδ. Κριτική 1994)
Γιώργος Λαμπρινίδης

Voice Of People
www.voiceofpeople.eu
Email: info@voiceofpeople.eu

Περιεχόμενα

Πρόλογος	3
Συντομογραφίες.....	4
Πρώτο Μέρος: Ο Μερκαντισμός και η παρακμή του	5
Κεφάλαιο 1ο: Εποχή εμπορικού κεφαλαίου 16ος – 17ος αι. [30-31]	5
Κεφάλαιο 2ο: Εμπορικό κεφάλαιο και μερκαντιστική πολιτική στην Αγγλία κατά το 16 ^ο και 17 ^ο αιώνα	5
Κεφάλαιο 3ο: Τα γενικά γνωρίσματα της μερκαντιστικής βιβλιογραφίας	6
Κεφάλαιο 4ο: Οι πρώτοι άγγλοι μερκαντιστές (πρώιμος μερκαντισμός)	7
Κεφάλαιο 5ο: Ακμή της μερκαντιστικής θεωρίας, T. Mun (1571-1641)	7
Κεφάλαιο 6ο: Η αντίδραση εναντίον του μερκαντισμού, Dudley North.....	8
Κεφάλαιο 7ο: William Petty, Η ανάδυση της θεωρίας της αξίας	9
Κεφάλαιο 8ο: Ανάδυση της θεωρίας του χρήματος, David Hume	10
Δεύτερο Μέρος: Φυσιοκράτες	13
Κεφάλαιο 9ο: Οικονομική κατάσταση στη Γαλλία των μέσων του 18ου αι.	13
Κεφάλαιο 10ο: Η ιστορία της φυσιοκρατικής σχολής	13
Κεφάλαιο 11ο: Η κοινωνική φιλοσοφία των Φυσιοκρατών	14
Κεφάλαιο 12ο: Καλλιέργειες μεγάλης και μικρής κλίμακας.....	15
Κεφάλαιο 13ο: Οι κοινωνικές τάξεις.....	15
Κεφάλαιο 14ο: Το καθαρό προϊόν.....	17
Κεφάλαιο 15ο: Le tableau economique (Quesnay).....	18
Κεφάλαιο 16ο: Οικονομική Πολιτική	18
Κεφάλαιο 17ο: Θεωρητική κληρονομιά των Φυσιοκρατών	19
Τρίτο Μέρος: Adam Smith	20
Κεφάλαιο 18ο: Αγγλία. Βιομηχανικός καπιταλισμός στα μέσα του 18ου αι.....	20
Κεφάλαιο 19ο: Ο άνθρωπος Adam Smith.....	20
Κεφάλαιο 20ο: Η κοινωνική φιλοσοφία του Smith	21
Κεφάλαιο 21ο: Καταμερισμός της εργασίας.....	21
Κεφάλαιο 22ο: Η θεωρία της αξίας	22
Κεφάλαιο 23ο: Θεωρία διανομής	23
Κεφάλαιο 24ο: Θεωρία του κεφαλαίου και της παραγωγικής εργασίας	23
Τέταρτο Μέρος: David Ricardo	25
Κεφάλαιο 25ο: Η βιομηχανική επανάσταση στην Αγγλία	25
Κεφάλαιο 26ο: Η ζωή του Ricardo.....	25
Κεφάλαιο 27ο: Φιλοσοφικές και μεθοδολογικές βάσεις της θεωρίας του Ricardo.....	25

Κεφάλαιο 28ο: Η θεωρία της αξίας:	26
Κεφάλαιο 29ο: Έγγεια πρόσοδος	28
Κεφάλαιο 30ο: Μισθοί και κέρδος	29
Πέμπτο Μέρος: Η αποσύνθεση της Κλασικής Σχολής.....	30
Κεφάλαιο 31ο: Ο Malthus και ο νόμος του πληθυσμού	30
Κεφάλαιο 32ο: Αφετηρίες χυδαίας οικονομίας, Say [382-389]	31
Κεφάλαιο 33ο: James Mill και McCulloch.....	31
Κεφάλαιο 34ο: Το κονδύλι των μισθών, Malthus, Mill και McCulloch.....	31
Κεφάλαιο 35ο: Senior: θεωρία της εγκράτειας, και η «τελευταία ώρα»	31
Κεφάλαιο 36ο: Αρμονία συμφερόντων, Carey και Bastiat	31
Κεφάλαιο 37ο: Ο Sismondi 1773-1842	31
Κεφάλαιο 38ο: Ουτοπικοί Σοσιαλιστές	31
Κεφάλαιο 39ο: John St. Mill (1806-1873), Το λυκόφως της Κλασικής Σχολής	32

Πρόλογος

Το παρόν περιέχει Σημειώσεις από την μελέτη της [Ιστορίας Οικονομικών Θεωριών του I.I.Rubin](#), (1994, Κριτική, μτφ. Χρ.Βαλλιάνος). Αν και οι Σημειώσεις κρατήθηκαν για προσωπική χρήση, θεωρώ ότι μπορεί να είναι χρήσιμες για τον αναγνώστη αυτού του τόσο διορατικού εγχειριδίου, ακόμα και σε αυτήν τη, μη επιμελημένη, μορφή. Οι Σημειώσεις σε καμιά περίπτωση δεν μπορούν να υποκαταστήσουν το πρωτότυπο κείμενο αλλά θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν για καλύτερη περιήγηση σε αυτό. Το θετικό είναι ότι αποτελούν προϊόν μελέτης που έγινε χωρίς συγκεκριμένο ερευνητικό ερώτημα και συνεπώς δεν πάσχουν από το πολύ σοβαρό πρόβλημα της επιλεκτικής ανάγνωσης.

Οι Σημειώσεις κρατήθηκαν κατά τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών (2006-2008) στο Διδακτορικό Πρόγραμμα UADPhilEcon του ΤΟΕ, ΕΚΠΑ, στα πλαίσια σχετικού μαθήματος. Το βιβλίο του Rubin είναι εξαιρετικό επειδή δίνει ένα λογικό περιεχόμενο στην εξέλιξη της σκέψης στο ευρύτερο πεδίο της πολιτικής οικονομίας και μπορεί να αποτελέσει μπούσουλα για την προσέγγιση των οικονομικών θεωριών μετά την εξεταζόμενη από το συγγραφέα περίοδο και μέχρι τις μέρες μας.

Φυσικά, και αυτή η δουλειά αυτή αφιερώνεται στην εργατική τάξη, τους αγώνες και τις αγωνίες της.

Αθήνα

31/7/2017

Συντομογραφίες

ΑΧ: Αξία Χρήσης

ΑΑ: Ανταλλακτική Αξία

ΕΔ: Εργατική (ή Εργασιακή) Δύναμη

ΕΤ: Εργατική Τάξη

Ε: Εμπόρευμα

Χ: Χρήμα (και Χρηματικό Κεφάλαιο, πχ $X - ΕΔ$)

Πρόλογος του συγγραφέα στην β' έκδοση [17-25]

Πρώτο Μέρος: Ο Μερκαντιλισμός και η παρακμή του

Κεφάλαιο 1ο: Εποχή εμπορικού κεφαλαίου 16ος – 17ος αι. [30-31]

Οικονομία της πόλης ή της περιοχής (12^{ος} – 15^{ος} αι.): τα βασικά της χαρακτηριστικά είναι ο κύριος διαχωρισμός του προϊόντος σε ιδοκατανάλωση (από τον αγρότη) και ενοίκιο σε είδος (στον φεουδάρχη).

Η αποσύνθεση της οικονομίας της περιοχής (αγροτικό φέουδο και συντεχνίες χειροτεχνών των πόλεων) επήλθε από ένα και το αυτό **σύνολο βασικών αιτιών**: τη γρήγορη ανάπτυξη μιας χρηματικής οικονομίας, την επέκταση της αγοράς και την αυξανόμενη ισχύ του εμπορικού κεφαλαίου [31/0]

Λεβαντίνικο εμπόριο – αποικιακό εμπόριο [31-32]: συσσώρευση αρκετά μεγάλων χρηματικών κεφαλαίων – ροή πολύτιμων μετάλλων – ανάπτυξη εμπορικών ανταλλαγών και χρηματικής οικονομίας – ...

- Αντικατάσταση της υποχρέωσης σε είδος με χρηματική πρόσοδο

Εν τω μεταξύ, η ανάπτυξη του εμπορικού κεφαλαίου προκαλούσε μια ταυτόχρονη παρακμή των συντεχνιών. Με μια διαδικασία που ξεκινάει από τη μεγάλη ζήτηση από μέρους του εμπόρου, ο ανεξάρτητος τεχνίτης μετατράπηκε σε εξαρτημένο εργάτη χειροτεχνίας, και ο έμπορος σε προαγοραστή-χονδρέμπορο. Αποτέλεσμα είναι η Οικοτεχνική Βιομηχανία (cottage industry – οικιακό σύστημα καπιταλιστικής βιομηχανίας) που οδηγεί στην πρωταρχική συσσώρευση [35]. Με το εξαγωγικό εμπόριο και την επιβολή του ελέγχου του τελευταίου πάνω στην οικοτεχνική βιομηχανία, ο καπιταλισμός πανηγύρισε τις πρώτες του νίκες.

Οι ανάγκες του εμπορίου απαιτούν την συντριβή των προνομίων. Η αστική τάξη χρειαζόταν επίσης ένα ισχυρό κράτος για να προστατεύει το διεθνές της εμπόριο, να κατακτήσει αποικίες και την ηγεμονία στην παγκόσμια αγορά. Έτσι λοιπόν, η εποχή του εμπορικού κεφαλαίου ήταν επίσης η εποχή της απόλυτης μοναρχίας.

Στενή συμμαχία κράτους – εμπορικής αστικής τάξης → έκφραση αυτής της συμμαχίας: η мерκαντλιστική πολιτική [37/1]

Βασικό γνώρισμα мерκαντλιστικής πολιτικής: προστατευτισμός, στήριξη του αναδυόμενου καπιταλιστικού εμπορίου και βιομηχανίας [37/2]

Το κατά πόσο θα υπερίσχυε η δημοσιονομική ή η οικονομική πλευρά της мерκαντλιστικής πολιτικής **εξαρτιόταν** από τον εταίρο που αποδεικνυόταν ισχυρότερος (κράτος, εμπορική αστική τάξη). [38/0, 51/2, 53/1]

Πρώιμος мерκαντλισμός ή σύστημα νομισματικού ισοζυγίου [38/0, 42/0]

& ανεπτυγμένος мерκαντλισμός ή σύστημα εμπορικού ισοζυγίου [45/0, 48/0]

Κεφάλαιο 2ο: Εμπορικό κεφάλαιο και мерκαντλιστική πολιτική στην Αγγλία κατά το 16^ο και 17^ο αιώνα

Πρώιμη мерκαντλιστική πολιτική: δημοσιονομική πολιτική με πρωταρχικό στόχο την ενίσχυση των κρατικών ταμείων άμεσα (δασμοί εισαγωγής και εξαγωγής) ή έμμεσα (Αύξηση της ποσότητας των πολύτιμων μετάλλων που βρίσκονταν στη χώρα) [41]. Προσανατολιζόταν στη βελτίωση του νομισματικού ισοζυγίου κι έτσι η πρώιμη мерκαντλιστική πολιτική μπορεί να οριστεί ως σύστημα

νομισματικού ισοζυγίου. Η μελλοντική ανάπτυξη του αγγλικού εμπορίου και της βιομηχανίας κατά το 16^ο και 17^ο αιώνα οδήγησε αναπόφευκτα σε ρήξη με το παρωχημένο σύστημα νομισματικού ισοζυγίου και στην αντικατάστασή του με μια περισσότερο προωθημένη μερκαντιλιστική πολιτική – σύστημα εμπορικού ισοζυγίου.

Τέλος 16^{ου} αι.: αγώνας για την κυριαρχία στην παγκόσμια αγορά και την εξάλειψη του ξένου ανταγωνισμού – σημαντικός ο ρόλος του ναυτικού και της εγκατάστασης εμπορικών βάσεων [43/1] – ενεργή αποικιακή πολιτική (νέες αποικίες, εμπορικές συνθήκες, πόλεμοι)

Προστατευτισμός (εξελιγμένος μερκαντισμός)

→ προώθηση εγχώριας βιομηχανίας

→ χρήση τελωνειακών πολιτικών [45/1]

Επεκτατισμός / προσέλκυση χρήματος μέσω εμπορικού ισοζυγίου (έμμεσα) [47/1] → στόχος η βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου → είσοδος χρήματος

Σύγκριση πρώιμου – ύστερου μερκαντισμού

- Προορισμός εξαγωγών: σ' ένα μικρό αριθμό βασικών πόλεων – μέγιστη επέκταση, κατάκτηση αποικιών και ηγεμονία στην παγκόσμια αγορά
- Στιβαρός έλεγχος σε κάθε **ατομική** εμπορική συναλλαγή – ρύθμιση εμπορίου και βιομηχανίας σε ευρύτερη, **εθνική** κλίμακα
- Άμεση ρύθμιση της κίνησης πολύτιμων μετάλλων – έμμεση ρύθμιση του ίδιου στόχου: μέσω της ρύθμισης της ανταλλαγής εμπορευμάτων (θετικό εμπορικό ισοζύγιο) → σύστημα εμπορικού ισοζυγίου [47/1]

Ταυτόχρονα, κρατική ρύθμιση όλων των πλευρών της εθνικής οικονομικής ζωής (και σταθερές τιμές για την αμοιβή εργατικών χεριών και για τα μέσα διαβίωσης) (!) [48/1]

Μερκαντιλιστές: ιδεολόγοι της εμπορικής αστικής τάξης

Κεφάλαιο 3ο: Τα γενικά γνωρίσματα της μερκαντιλιστικής βιβλιογραφίας

Γέννησης της σύγχρονης οικονομικής επιστήμης [49/1, 51/1]

Αρχαίοι φιλόσοφοι → αντανάκλαση δουλοκτησίας

Σχολαστικοί → αντανάκλαση φεουδαρχίας

Το αρχικό ιδεώδες ήταν η αυτάρκης Φυσική Οικονομία [50/1]

Γενική κατεύθυνση μερκαντιλιστικής βιβλιογραφίας: πρακτική (παρά θεωρητική) [50/2]

Εμπορική Σχολή: το περισσότερο προωθημένο και χαρακτηριστικό τμήμα της μερκαντιλιστικής βιβλιογραφίας – καθαρότερη διαμόρφωση στην Αγγλία [52/0]

Επανάληψη / σύνοψη: μερκαντισμός = έκφραση μιας στενής συμμαχίας εμπορικής αστικής τάξης – στέμματος: θετικό εμπορικό ισοζύγιο, εξαγωγές, έλεγχος του αποθησαυρισμού, μείωση δασμών κά μέτρα υποβοήθησης του εμπορίου [53/1]. Τα μέτρα που πρότειναν όμως οι μερκαντιλιστές προκαλούσαν την δυσαρέσκεια των γαιοκτημόνων. Προσπάθησαν να μετριάσουν αυτήν την δυσαρέσκεια, τονίζοντας ότι η μεγέθυνση των συναλλαγών επιφέρει αύξηση των τιμών της αγροτικής παραγωγής και επομένως των προσόδων και της τιμής της γης. Στην ύστερη μερκαντιλιστική

βιβλιογραφία εντοπίζουμε αιχμηρή πολεμική ανάμεσα στους αντιπροσώπους της χρηματικής αστικής τάξης και στους αντιπροσώπους των γαιοκτημόνων σχετικά με το ύψος των τόκων των δανείων.

Thomas Mun (πρώτο τρίτο 17^{ου} αι.)

William Petty (1650-1700) [55]

Εκμετάλλευση εργατικής τάξης, νόμοι, συγχύσεις (ο μισθός δεν πρέπει να υπερβαίνει τα ελάχιστα αναγκαία μέσα επιβίωσης) [55-57]

Κεφάλαιο 4ο: Οι πρώτοι άγγλοι μερκαντιλιστές (πρώιμος μερκαντισμός)

Νόμος Thomas Gresham: το κακό νόμισμα σύρει το καλό εκτός κυκλοφορίας και στο εξωτερικό [59]

Άμεση παρέμβαση στη σφαίρα της νομισματικής κυκλοφορίας [59]

Ένα από τα σημαντικότερα συγγράμματα αυτής της περιόδου: A compendious or briefe examination of certayne ordinary complaints, of divers of our country men in these our days, 1581, W.S. (αποδόθηκε αρχικά στον William Shakespeare, έπειτα στον William Stafford και τελικά στον John Hales).

Hales: καταλήγει στη στήριξη της εγχώριας κατεργασίας πρώτων υλών (βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου μέσω μείωσης των εισαγωγών, ειδικά πρώτων υλών). Μια τέτοια αντίληψη αντιστοιχεί πλήρως σε μια περίοδο που ο αγγλικός καπιταλισμός ήταν υπανάπτυκτος και σε μετάβαση, και όταν η εμπορική αστική τάξη, που ήδη ζητούσε μια περικοπή της εξαγωγής πρώτων υλών, δεν μπορούσε ακόμα να ελπίζει σε μεγάλες αγορές του εξωτερικού για τα προϊόντα της δικής της βιομηχανίας.

Misselden, Malynes, Mills (πρώτο μέρος του 17^{ου} αι.): στερούμενοι οποιασδήποτε αντίληψης για την εξάρτηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας με το εμπορικό ισοζύγιο, ήλπιζαν ότι θα βελτίωναν το τελευταίο με την εφαρμογή μέτρων άμεσου κρατικού καταναγκασμού.

Misselden: ισοτιμία συναλλάγματος βάσει συμφωνίας με άλλα κράτη, κατηγορηματική αντίθεση σε οποιαδήποτε εξαγωγή χρήματος στο εξωτερικό.

Malynes: αυστηροί περιορισμοί

Mills: διατήρηση του παλιού μονοπωλίου των «βασικών»

Κεφάλαιο 5ο: Ακμή της μερκαντιστικής θεωρίας, T. Mun (1571-1641)

Η ανάπτυξη του αγγλικού εμπορίου και της βιομηχανίας οδηγούν στην ουσιαστική κατάργηση των περιορισμών της πρώιμης μερκαντιστικής περιόδου (αν και τυπικά παρέμειναν σε ισχύ μέχρι το 1663). Ιδιαίτερη μνεία γίνεται για την Αγγλική Εταιρεία Ανατολικών Ινδιών (διαμετακομιστικό εμπόριο που συνεπαγόταν αρνητικό εμπορικό ισοζύγιο με την Ινδία). Προκειμένου να αντικρούσουν το παλιό «νομισματικό σύστημα» οι θιασώτες του εμπορίου με την Ανατολική Ινδία ανακάλυψαν μια νέα θεωρία του «εμπορικού ισοζυγίου». Ο Thomas Mun ήταν μέλος του ΔΣ της Εταιρείας Ανατολικών Ινδιών.

England's Treasure by foreign Trade, 1664 [1630], T.Mun: (σύμφωνα με τον Marx) το μερκαντιστικό ευαγγέλιο [66]

Το χρήμα θα εισρεύσει ως αποτέλεσμα του θετικού εμπορικού ισοζυγίου ← ευρεία οικονομική πολιτική προώθησης εξαγωγών, μεταφορών και εξαγωγικών βιομηχανιών [67].

Έτσι ο Mun κατέληξε σε μια θεωρία της εξάρτησης των νομισματικών μεταβολών και της συναλλαγματικής ισοτιμίας από το εμπορικό ισοζύγιο. Εδώ, επομένως υπήρξε μια συγχώνευση της

πρώιμης μερκαντιστικής άποψης (το χρήμα αποτελεί την κύρια συνιστώσα του πλούτου ενός έθνους) με την ιδέα του ύστερου μερκαντισμού (κύρια πηγή του πλούτου είναι το εξωτερικό εμπόριο)

Γενικά, τα δύο βασικά θέματα της μερκαντιστικής βιβλιογραφίας:

1. Η σημασία του χρήματος και των μέσων με τα οποία μια χώρα μπορεί να το κατακτήσει και
2. Το εξωτερικό εμπόριο και το εμπορικό ισοζύγιο

Κριτική των εκπροσώπων του ελεύθερου εμπορίου, Φυσιοκράτες και Adam Smith:

1. Ο πραγματικός πλούτος μιας χώρας είναι τα προϊόντα της και όχι το χρήμα της
2. Η πραγματική πηγή του είναι η παραγωγή και όχι το εξωτερικό εμπόριο

Όμως οι μερκαντιστές προσπαθούσαν να λύσουν βασικά προβλήματα της εποχής τους και ιδιαίτερα της κοινωνικής τάξης τους:

1. Μετασχηματισμός φυσικής οικονομίας σε χρηματική και
2. Απόκτηση πρωταρχικών συσσωρεύσεων κεφαλαίου στα χέρια της εμπορικής αστικής τάξης [73]

Να σημειωθεί ότι το εξωτερικό εμπόριο αποτελούσε εκείνη την εποχή τόσο το πεδίο όπου ήταν στην μεγαλύτερη έκταση ανεπτυγμένη η χρηματική κυκλοφορία, όσο και το μοναδικό μέσο με το οποίο οι χώρες που στερούνταν δικών τους ορυχείων χρυσού και αργύρου μπορούσαν να προσελκύσουν πολύτιμα μέταλλα. Τρίτον, τα τεράστια κέρδη που προέκυψαν από το εξωτερικό εμπόριο συντέλεσαν στην ενθάρρυνση της πρωταρχικής συσσώρευσης κεφαλαίου από την τάξη των εμπόρων. Στην περίοδο αυτή, η βασική πηγή εμπορικού κέρδους είναι η ανταλλαγή των μη ισοδυνάμων.

D' Avenant (τέλη 16^{ου} αι.) συνοψίζει: «...Από αυτό που καταναλώνεται στη χώρα, ο ένας χάνει αυτό που εισπράττει ο άλλος και η χώρα ως σύνολο δεν γίνεται καθόλου πλουσιότερη. Όλη, όμως, η ξένη κατανάλωση αποτελεί ένα καθαρό και βέβαιο κέρδος.» [75]

Το έντονο ενδιαφέρον των μερκαντιστών για το πρόβλημα του εμπορίου και τη διαδικασία με την οποία τα εμπορεύματα ανταλλάσσονται με χρήμα οδήγησε σε ορθές ιδέες για τη φύση της ανταλλακτικής αξίας και τη νομισματική της μορφή. Απαρχές μιας εργασιακής θεωρίας της αξίας [77]

Κεφάλαιο 6ο: Η αντίδραση εναντίον του μερκαντισμού, Dudley North

Λόγοι περί του Εμπορίου, 1691, Dudley North (επιφανής έμπορος και αργότερα ανώτερος υπάλληλος των τελωνείων)

Ο North, πρώτος απ' τους πρώιμους προφήτες της ιδέας του ελεύθερου εμπορίου. Ζητά:

1. κατάργηση περιορισμών στο εξωτερικό εμπόριο και
2. κατάργηση του νομικού περιορισμού στο ύψος των επιτοκίων

Μερκαντιστές: ανταλλαγή = AX με AA (προϊόν με χρήμα)

North: ανταλλαγή = AX με AX (προϊόν με προϊόν) και το χρήμα απλώς μεσολαβεί. Άρα αυτό συμβαίνει και με το εξωτερικό εμπόριο. Η μεγέθυνση του εμπορίου οδηγεί στην αύξηση της ποσότητας του χρήματος και όχι το ανάποδο. Το εμπόριο, επομένως, υποφέρει όχι από έλλειψη χρήματος, αλλά από μια διακοπή της συνεχούς ροής της ανταλλαγής εμπορευμάτων [78-79].

Η κυκλοφορία του χρήματος θα αυτορυθμίζεται, ώστε να αντιστοιχεί στις απαιτήσεις της εμπορευματικής κυκλοφορίας.

Ιδεώδες North: παγκόσμιο εμπόριο, όσο το δυνατόν ελεύθερο και ανεμπόδιστο [80/1]. Ο πλουτισμός θα έρθει όχι με τη συσσώρευση έτοιμου χρήματος, αλλά με τη συνεχή του επανατοποθέτηση σε κυκλοφορία ως χρηματικού κεφαλαίου, ως κερδοφόρου χρήματος.

Επιτόκιο: πεδίο σύγκρουσης συμφερόντων τάξης των γαιοκτημόνων και καπιταλιστών του χρήματος [82/0]

Culperper: υπέρμαχος των γαιοκτημόνων και του χαμηλού επιτοκίου (αρνητική σχέση επιτοκίου και τιμής της γης)

Child: υπέρ του χαμηλού επιτοκίου από την σκοπιά των εμπόρων (ιδίως Εταιρεία Ανατολικών Ινδιών)

Κατάργηση νομικών περιορισμών στο ύψος των επιτοκίων από την πλευρά των συμφερόντων του χρηματικού και εμπορικού κεφαλαίου: (μεταξύ άλλων) Petty, Locke, North [83/1]

Εξίσωση τόκου με αγροτική έγγεια πρόσοδο προκειμένου να δικαιωθεί η απόσπαση τόκου από το κεφάλαιο (North, Petty, Locke) [84/1]

Σύνοψη North [84/2]:

- υπέρ ελεύθερου εμπορίου (προφητικά)
- διάκριση κεφαλαίου-χρήματος (!),
- αυτορρύθμιση της κυκλοφορίας του χρήματος (σύμφωνα με την κυκλοφορία εμπορευμάτων)

Κεφάλαιο 7ο: William Petty, Η ανάδυση της θεωρίας της αξίας

Το πρόβλημα της αξίας. Θωμάς ο Ακινάτης και Αλβέρτος ο Μέγας (13^{ος} αι.): **Κανονιστές** [87-88/0]

→ Νομοτελειακή κανονικότητα στη βάση της διαδικασίας σχηματισμού της τιμής [88/0, 88/2]

Θεωρία προσφοράς και ζήτησης: J. Locke [88-89]

Θεωρία υποκειμενικού οφέλους (N. Barbon), subjective utility, χρησιμότητα [89/1]

Οι παραπάνω θεωρίες οδηγούν σε άρνηση οποιασδήποτε κανονικότητας πίσω από το σχηματισμό της τιμής

Galiani, Turgot, Condillac: συνέχισαν τη θεωρία του Barbon

Condillac: πρόγονος της σύγχρονης **ψυχολογικής θεωρίας της αξίας** (η αξία είναι συνάρτηση της σπανιότητας του πράγματος) [90]

Θεωρία των κόστων παραγωγής [90/1]

James Steuart (1712-1780). Από τους τελευταίους μερκαντιλιστές. Τιμή = πραγματική αξία (κόστος παραγωγής) + κέρδος (άγνωστο ?)

William Petty (γιατρός, 1623-1687). Πρόγονος της εργασιακής θεωρίας της αξίας.

Φυσική τιμή ή αξία, ενδογενείς παράγοντες [93/1]. Το μέγεθος της αξίας ενός προϊόντος εξαρτάται από την ποσότητα εργασίας που αναλώνεται για την παραγωγή του [94/0]

Αξία = μισθός + έγγεια πρόσοδος (έγγεια πρόσοδος σε είδος).

Στην ουσία η έγγεια πρόσοδος του Petty είναι η συνολική υπεραξία, περιλαμβανομένου του κέρδους [94/2]

Η αξία της γης είναι το άθροισμα ορισμένου αριθμού ετήσιων προσόδων (υπαγωγή αγροτικών φαινομένων στο νόμο της εργασιακής αξίας) [96/1]

Τόκος δανειακού κεφαλαίου: εξήγησε το ύψος των επιτοκίων από το ύψος των τιμών της γης, ενώ, στην πραγματικότητα, είναι αντίστροφη η σχέση. [97/0]

Πρόβλημα συμμετρίας γης-εργασίας (για τον υπολογισμό αξίας). Εύρεση μονάδας αναγωγής: ημέρες τροφής (αναφέρεται στην AX τώρα και ψάχνει να βρει πώς ορίζεται) [98/1]

Αντιφάσεις και συγχύσεις του Petty:

- συγχέει AA και AX.
- Τη μία θεωρεί ως πηγή αξίας την εργασία αλλά καταλήγει να θεωρεί την εργασία και τη γη.
- Την μία συνάγει την τιμή της γης από την εργασία, ενώ την άλλη αναζητεί μια ισοτιμία μεταξύ γης και εργασίας
- Ως μέτρο της αξίας λάμβανε την ποσότητα της εργασίας, αλλά καταλήγει να λαμβάνει την «αξία της εργασίας», δηλαδή τους μισθούς.
- Τη μια προσδιορίζει το μέγεθος της προσόδου αφαιρώντας τα μέσα κατανάλωσης των εργατών (δηλ τους μισθούς) από το συνολικό προϊόν, ενώ την άλλη αφαιρεί την πρόσοδο από το προϊόν για να βρει τους μισθούς

Αν ο Petty μπορεί να αναγνωριστεί δικαίως ως ο πατέρας της εργασιακής θεωρίας της αξίας, μπορεί επίσης να θεωρηθεί ως πρόδρομος των βασικών σφαλμάτων και αντιφάσεων της, για την υπέρβαση των οποίων η οικονομική σκέψη χρειάστηκε 200 χρόνια [99/1].

Locke: πηγή της AX είναι η εργασία. Η AA προσδιορίζεται από την προσφορά και την ζήτηση (όπως είδαμε σελ. 88-89). [100/1]

Cantillon (πέθανε το 1734, τραπεζίτης): σύγχυση AX και AA. Η AX δημιουργείται από τη γη και την εργασία. Στην εξίσωση απονέμει τα πρωτεία στη γη: αξία εργασίας = αξία του τεμαχίου γης που θα ήταν αρκετό για να θρέψει τον εργάτη [100/2]

Essai sur la nature du commerce en général, 1755, Richard Cantillon

James Steuart. Επίσης σύγχυση AA και AX. Υλικό υπόστρωμα από τη φύση και μεταλλαγή από την ανθρώπινη εργασία.

«Ενδοφυής πλούτος» = το φυσικό υλικό (πρώτη ύλη)

«χρήσιμη αξία» = η μεταλλαγή (που προέρχεται) από την εργασία του εργάτη [101/1]

Συμπέρασμα: στη μερκαντιστική εποχή εμφανίστηκαν οι κύριες θεωρίες της αξίας:

- Θεωρία Προσφοράς & Ζήτησης
- Θεωρία Υποκειμενικού Οφέλους
- Θεωρία των κόστων παραγωγής
- εργασιακή θεωρία της αξίας

Από αυτές, η θεωρία του υποκειμενικού οφέλους χρησιμοποιήθηκε μόνο μετά την εμφάνιση της Αυστριακής Σχολής.

Κληρονόμοι του Petty: Smith, Ricardo, Rodbertus & Marx [102/1]

Κεφάλαιο 8ο: Ανάδυση της θεωρίας του χρήματος, David Hume

Ιταλία, ζητήματα οικονομικής πολιτικής [103-104]

- «νομική» ή κρατική θεωρία του χρήματος, Barbon
- «μεταλλική» θεωρία του χρήματος

➔ John Law (συμβιβαστική λύση): δύο μέρη της αξίας του κέρματος

➔ «ποσοτική» θεωρία του χρήματος, David Hume (≈1750)

Hume: καθαρός υποστηρικτής του ελεύθερου εμπορίου. Ενδιάμεση θέση μεταξύ Φυσιοκρατών και Smith (του οποίου ήταν πρόγονος και φίλος). Παρουσιάζεται εδώ, στην περίοδο παρακμής των μερκαντλιστών.

Ιδέες του North

Κριτική του Hume για το εξωτερικό εμπόριο: διαφορετική αντίληψη απ' ότι οι μερκαντλιστές (: επιδίωξη πλεονάσματος εις βάρος των άλλων). Hume: αμοιβαία ανταλλαγή / όφελος [105]

Hume: αν η ποσότητα του έτοιμου χρήματος μιας χώρας υπερβαίνει το κανονικό της επίπεδο θα εκρεύσει από τη χώρα. Στην αντίθετη περίπτωση θα έχουμε εισροή. [106/0]

Το επιτόκιο εξαρτάται από:

1. τον όγκο της ζήτησης πιστώσεων
2. τον αριθμό των κεφαλαίων που είναι ελεύθερα και αναζητούν επενδύσεις και
3. το μέγεθος των εμπορικών κερδών

Η πληθώρα χρήματος και τα χαμηλά επιτόκια ρυθμίζονται από την επέκταση εμπορίου και βιομηχανίας. [106/1]

Ποσοτική θεωρία χρήματος (προϊόν πολεμικής εναντίον μερκαντλιστών): η αξία (ή αγοραστική δύναμη) του χρήματος καθορίζεται από τη συνολική του ποσότητα. [107/1]

Το χρήμα έχει φανταστική αξία (και ο Locke): νομιναλιστική θεωρία του χρήματος (αντίθετα στους μερκαντλιστές: το χρήμα έχει πραγματική αξία). [107/2]

Πρόδρομος: Montesquieu (*De l' esprit des lois*). Επίσης {Υποσημείωση 3}: Bodin, Davanzati

Montesquieu: μηχανική σχέση ποσότητας χρήματος και ύψους των τιμών των εμπορευμάτων (διπλάσια ποσότητα χρήματος → ½ των τιμών) {Δεν είναι λογικό, μάλλον εννοεί **διπλασιασμό** των τιμών, ΓΛ}. [108/2]

Η οικονομική διαδικασία: αύξηση του χρήματος → αύξηση της Ζ για ορισμένα εμπορεύματα → γενική αύξηση των τιμών μέχρι το σύνολο των εμπορευμάτων να φτάσει σε σωστή αναλογία με τη νέα ποσότητα κερμάτων που κυκλοφορεί [109-110]

...άνοιξε το δρόμο για τις νεότερες ψυχολογικές εκδοχές της θεωρίας. Επίσης έθεσε το ζήτημα του χρόνου (δυναμική ανάλυση). Επιπλέον, θέτει το ζήτημα του κυκλοφορούντος χρήματος (σε διάκριση από το αποσυρμένο) και εμπορεύματος.

Η θεωρία του Hume είναι μια θεωρητική γενίκευση από τα φαινόμενα της καθολικής ανόδου των τιμών που γνώρισε η Ευρώπη στη διάρκεια της «επανάστασης των τιμών» του 16^{ου} και 17^{ου} αι. (μαζική εισροή χρυσού και αργύρου από την Αμερική). Δεν έλαβε υπόψη του την πτώση της αξίας των μετάλλων (πλουσιότερα ορυχεία + τεχνικές βελτιώσεις). Το γεγονός ότι οι τιμές των εμπορευμάτων αυξάνονταν, αντανakλούσε μια πτώση της αξίας των ίδιων των πολύτιμων μετάλλων. [111/0]

Hume: το πρόσθετο χρήμα μπορεί να συσσωρευτεί σε «μπαούλα» ως απόθεμα → δεν είναι δυνατόν να ισχυριζόμαστε ότι η ποσότητα του κυκλοφορούντος χρήματος καθορίζει τις τιμές των εμπορευμάτων → James Stuart [112-3]

19^{ος} αι. Tooke

Οι δύο αυτές θεωρίες (Hume – Steuart) εκπροσωπούν κατά ένα λαμπρό τρόπο τις δύο βασικές τάσεις της θεωρίας της νομισματικής κυκλοφορίας που ως τις μέρες μας ανταγωνίζονται για τα πρωτεία στην οικονομική επιστήμη.

Δεύτερο Μέρος: Φυσιοκράτες

Κεφάλαιο 9ο: Οικονομική κατάσταση στη Γαλλία των μέσων του 18ου αι.

Κατάσταση αγροτικής οικονομίας

Colbert (Κολμπερισμός): κλασικός εκπρόσωπος μερκαντισμού (Υπουργός Louis XIV) πρώιμης περιόδου.

Γαλλική επανάσταση: τελωνειακή ενοποίηση της Γαλλίας [117/2]

Μέσα 18^{ου}: αίτημα κατάργησης των περιοριστικών ρυθμίσεων της βιομηχανίας [120/0]

Το ισχυρότερο φρένο στη μεγέθυνση της καπιταλιστικής βιομηχανίας της Γαλλίας ήταν η καθυστερημένη και αποδεκατισμένη αγροτική οικονομία της και τα υπολείμματα των φεουδαρχικών σχέσεων [120/1]

Γιατί έμεινε καθυστερημένη και εξαθλιώθηκε η αγροτική οικονομία και πώς επηρεάζουν οι φεουδαρχικές σχέσεις (υπολείμματα) την ανάπτυξη της βιομηχανίας. [121-2]

Cens, métayers, κρατικοί φόροι (κεντρική γραφειοκρατία και στρατός), πολιτική τιμολόγησης των σιτηρών

Οι συνθήκες αυτές καταβαράθρωναν τη διαδικασία της απλής αναπαραγωγής της αγροτικής οικονομίας στο παλιό της επίπεδο.

Για την αλλαγή (ανατροπή) των απαρχαιωμένων σχέσεων παραγωγής (φεουδαρχικών) υπήρχαν δύο αντιδιαμετρικοί δρόμοι ανάλογα με το αν η γη περιερχόταν τελικά στην κατοχή του φεουδάρχη ή του αγρότη. Τον πρώτο δρόμο διάλεξε η Αγγλία κι έγινε έτσι μια χώρα ιδιοκτησιών γης μεγάλης κλίμακας. Τον δεύτερο δρόμο ακολούθησε η Γαλλία (μεγάλη Γαλλική επανάσταση) κι έτσι η Γαλλία πρόβαλε ως χώρα αγροτικών νοικοκυριών μικρής κλίμακας. [126-7]

Η αγροτική μεταρρύθμιση (μέσα 18^{ου}) προς το αγγλικό μοντέλο βρήκε τους υποστηρικτές της στους Φυσιοκράτες.

Φυσιοκράτες: ευνοϊκές συνθήκες για την ανάπτυξη της καπιταλιστικής αγροτικής οικονομίας

1. ορθολογικοποίηση της αγροτικής οικονομίας, κατά το αγγλικό πρότυπο
2. επίθεση στην πολιτική μείωσης των τιμών των σιτηρών: ελεύθερο εμπόριο, ελεύθερη εξαγωγή σιτηρών
3. πλήρη ανακούφιση της αγροτικής τάξης και μεταφορά όλων των φόρων στην πρόσοδο που θα εισέπρατταν οι γαιοκτήμονες

Quesnay: θεωρία κοινωνικής αναπαραγωγής, θεωρία καθαρού προϊόντος (ή υπεραξίας)

Κεφάλαιο 10ο: Η ιστορία της φυσιοκρατικής σχολής

Πρόδρομοι Φυσιοκρατίας: (1700 – 1750) Labrouier, Fénelon, Boisguillebert, στρατηγός Vauban, μαρκήσιος d'Argenson (:laissez faire), Gournay (ίσως: laissez passer – που συμπληρώθηκε αργότερα). [129]

Προεπαναστατική κατάσταση: μέσα 18^{ου}. 1754 (υπό την πίεση της κοινής γνώμης): ελεύθερο εμπόριο σιτηρών μεταξύ μεμονωμένων επαρχιών. [130]

Δύο ομάδες οικονομολόγων (Gournay και Quesnay). Και οι δύο: αντίθεση προς τις απαγορεύσεις, τα μονοπώλια και τις ρυθμίσεις της μερκαντιστικής πολιτικής.

Quesnay: στο όνομα της υπαίθρου και των συμφερόντων της αγροτικής αστικής τάξης.

Gournay: στο όνομα της αστικής βιομηχανίας και του εμπορίου.

{Πρακτικά προβλήματα, κανένα έργο θεωρητικής αξίας} [130/2]

Tableau Economique (1758), Economie Generale et Politique, Le droit naturel (1765): φιλοσοφική βάση της θεωρίας

Ομάδα Quesnay: Μαρκήσιος de Mirabeau ο Πρεσβύτερος, Dupont de Nemours

μικρότερους ρόλους: Mercier de la Riviere, Le Trosne, Badeau

Ανεξάρτητος στοχαστής: Turgot

Εγκυκλοπαιδιστές: ιδεολόγοι της προοδευτικής αστικής τάξης των πόλεων

Galiani [133]

Στο ζήτημα της εξαγωγής σιτηρών, τα συμφέροντα της βιομηχανίας και της υπαίθρου βρίσκονταν σε βίαιη σύγκρουση [133/0]

Υπουργεία Turgot (1774-1776): μεταρρυθμίσεις. Με την πτώση του Turgot (δέχτηκε την αντίδραση των πιο συντηρητικών τμημάτων της κοινωνίας) καταρρέουν και οι φυσιοκράτες (θεωρία και πράξη). Μέχρι τον Μαρξ ήταν στα «αζήτητα».

Κεφάλαιο 11ο: Η κοινωνική φιλοσοφία των Φυσιοκρατών

Πεφωτισμένη απολυταρχία ενός απόλυτου μονάρχη

Διαφωτισμός:

- Montesquieu: συνταγματική μοναρχία με διάκριση εξουσιών
- Rousseau: δημοκρατικό κράτος βασισμένο στην ιδέα της λαϊκής κυριαρχίας

Στήριξη της μοναρχίας αφού τόσο η αριστοκρατία όσο και η νεαρή αστική τάξη θα ήταν ενάντιες στα σχέδια των Φυσιοκρατών.

Φυσικό δίκαιο. Πολιτικό Ιδεώδες: «νόμιμος δεσποτισμός» = μοναρχία που υλοποιεί τις προσταγές του φυσικού δικαίου = ενθάρρυνση της καπιταλιστικής οικονομίας [136/1]

Οι Φυσιοκράτες έθεταν όριο στην αυθαίρετη νομοθετική εξουσία του στέμματος (αιώνιοι και अपараβατοι φυσικοί νόμοι) [137]

Θεωρία φυσικού δικαίου: Grotius, Hobbes, Locke (17^{ος} αι.) καθεστώς «δικαιοσύνης και λογικής» {πολύ ενδιαφέρον σημείο για την «αιωνιότητα» του καπιταλισμού από τους σύγχρονους απολογητές: η γέννηση / αναγκαιότητα της θεωρίας φυσικού δικαίου}. «Φυσική τάξη πραγμάτων» = αστική κοινωνική τάξη πραγμάτων.

Οι Φυσιοκράτες αρνήθηκαν να χρησιμοποιήσουν τη θεωρία του φυσικού δικαίου στα πολιτικά συμπεράσματα (→ άμβλυνση επαναστατικών αιχμών, στήριξη μοναρχίας) ΑΛΛΑ ήταν συνεπείς στην εφαρμογή της θεωρίας φυσικού δικαίου στην **οικονομική ζωή** → απελευθέρωση της οικονομικής ζωής από την κρατική παρέμβαση.

Mably (κομμουνιστής θεωρητικός)

Περί ανισότητας της ιδιοκτησίας: (Quesnay) αναπόφευκτο αλλά δευτερεύον κακό, ανεκτό λόγω της ατομικής εργατικότητας που αποφέρει η ατομική ιδιοκτησία. Άρα φυσικό δίκαιο = δικαίωμα ελευθερίας διάθεσης της ίδιας εργασίας **και** δικαίωμα της ατομικής ιδιοκτησίας.

Επαναλαμβάνουν τις ιδέες του Locke στη θεωρία περί ιδιοκτησίας. Αποκλίνουν όμως σε ένα χαρακτηριστικό σημείο: ο Locke δεν ήταν καθόλου σίγουρος ότι ένας άνθρωπος έχει δικαίωμα στους καρπούς της γης που δεν προέρχονταν από την προσωπική του προσπάθεια. Οι Φυσιοκράτες δικαίωναν τη μεγάλης κλίμακας έγγεια ιδιοκτησία ← Δύο επιχειρήματα:

1. Αρχικές δαπάνες γαιοκτημόνων (ή προγόνων τους) για να γίνει η γη καλλιεργήσιμη
2. Οι γαιοκτήμονες θα επένδυαν μεγάλα κεφάλαια μόνο αν η ιδιοκτησία τους ήταν απόλυτα εγγυημένη [139]

{Σύνοψη: ατομική ιδιοκτησία, κινητή περιουσία, έγγεια ιδιοκτησία} [140/1]

Οικονομικός ατομικισμός [141]

Κεφάλαιο 12ο: Καλλιέργειες μεγάλης και μικρής κλίμακας

Αντικείμενο θεωρητικής μελέτης: καπιταλιστική καλλιέργεια μεγάλης κλίμακας (αύξηση αγροτικής παραγωγικότητας, ορθολογικοποίηση) [142]

Ενθουσιώδεις υποστηρικτές νέων μεθόδων καλλιέργειας (εναλλαγή των σπαρτών, **όχι** αμοιψισπορά 3 χωραφιών, σπορά βιομηχανικών σπαρτών, εκτεταμένη χρήση λιπασμάτων κλπ) ← επένδυση σημαντικού κεφαλαίου ← καλλιέργεια μεγάλης κλίμακας.

→ «αναλογικά μικρότερο κόστος και πολύ περισσότερο καθαρό προϊόν» (Quesnay) [143/1]

Μίσθωση της γης από γαιοκτήμονες σε farmers (καπιταλιστές, παχτωτές), κολλίγοι, δουλοπάροικοι, ελεύθεροι εξαθλιωμένοι αγρότες → μισθωτοί εργάτες γης (αγγλικό μοντέλο)

Βασικό καθήκον Φυσιοκρατών: προσέλκυση κεφαλαίων στη γεωργία (από το εμπόριο και τη βιομηχανία προς την αγροτική οικονομία) → αύξηση τιμής των σιτηρών (για να είναι επικερδής + απαλλαγή του παχτωτή από φόρους και λοιπούς περιορισμούς που έπρεπε να επιβαρρύνουν τους γαιοκτήμονες **αποκλειστικά**).

Ιδεώδες: εμπορευματική αγροτική οικονομία [...] [146/1]. Οι επενδύσεις μεγάλων κεφαλαίων είναι μια απαραίτητη συνθήκη για την ανύψωση της παραγωγικότητας της αγροτικής οικονομίας.

Κεφάλαιο = σύνολο Μέσων Παραγωγής (ευρεία έννοια)

Φυσιοκράτες: πρόδρομοι της λεγόμενης «εθνικής – οικονομικής» έννοιας του κεφαλαίου (ολότητα παραγμένων Μέσων Παραγωγής). Πρόοδος (σε σχέση με Μερκαντλιστές): μετατόπιση της εστίασης της ανάλυσης από τη σφαίρα της ανταλλαγής σε αυτήν της παραγωγής [148]

Φυσιοκράτες: ανέλυσαν το κεφάλαιο στα διάφορα υλικά του στοιχεία: διαφοροποίηση πάγιου – κυκλοφοριακού

Κεφάλαιο 13ο: Οι κοινωνικές τάξεις

Τάξεις: ιδιοκτήτες γης, καπιταλιστές αγρότες (farmers), μισθωτοί εργάτες υπαίθρου (: δεν διακρίνονται από τους farmers ως ιδιαίτερη τάξη, υπόστρωμα της παραγωγικής τάξης = καπιταλιστές αγρότες) [149]

Επομένως η ταξική διαίρεση / 3 τάξεις (Quesnay):

1. Ιδιοκτήτες (γαιοκτήμονες)
2. Παραγωγική τάξη (καπιταλιστές καλλιεργητές + μισθωτοί τους εργάτες)
3. Στείρα τάξη (βιομηχανία + εμπόριο + μέλη ελεύθερων επαγγελμάτων, υπηρέτες κλπ) [150-151]

Η 2^η και η 3^η διαιρούνται σε:

1. Επιχειρηματίες και
2. Μισθωτούς

Turgot: υπογράμμισε αυτήν την ταξική διαίρεση με μεγάλη ακρίβεια [150/1]

Άρα η ταξική διαίρεση Turgot (5 τάξεις):

1. Ιδιοκτήτες (γαιοκτήμονες)
2. Καπιταλιστές αγρότες
3. Εργάτες υπαίθρου
4. Βιομηχανικοί καπιταλιστές
5. Βιομηχανικοί εργάτες

Έγγειες προκαταβολές (προκαταβολές για τη γη) → εδραίωση του αιώνιου δικαιώματος ιδιοκτησίας γης

Επένδυση = πάγιο κεφάλαιο (αρχικές προκαταβολές) + κυκλοφοριακό (ετήσιες προκαταβολές) [151]

Quesnay: πάγιο = 5 φορές το κυκλοφοριακό

Κυκλοφοριακό =

πρώτες ύλες

+ μέσα συντήρησης εργατών γης **και** αγροτών-καπιταλιστών (σαν να πληρώνουν μισθό στον εαυτό τους)
 + αναπλήρωση του πάγιου (Quesnay: 10% ετησίως) (περιλαμβάνεται η επιδιόρθωση): απόθεμα απόσβεσης και ασφάλειας
 + πρόσδοος για τους γαιοκτήμονες (καθαρό προϊόν) ή καθαρό εισόδημα [152]

Μοναδικό κέρδος για τους farmers είναι τα μέσα συντήρησής τους (αν και καλύτερης ποιότητας και μεγαλύτερης ποσότητας από τους εργάτες γης) [154]

Turgot: προσπαθεί να δώσει θεωρία του κέρδους [154/Υποσ.1]

Ένα από τα σοβαρότερα σφάλματα των Φυσιοκρατών: αδυναμία αντίληψης της κατηγορίας του κέρδους [154]

Ο Quesnay το κάνει αυτό για να ασφαλίσει το εισόδημα των αγροτών-καπιταλιστών (μεταφορά κέρδους από την κατηγορία του καθαρού εισοδήματος σ' αυτήν της αντικατάστασης κεφαλαίου) [155]

Επιπλέον η φύση του farmer δεν είχε αποκρυσταλλωθεί με σαφήνεια

Μέγεθος μισθού (εργατών γης): το ελάχιστο όριο που είναι απαραίτητο για τη διατήρηση της ύπαρξης των εργατών. Εξαρτάται πάνω απ' όλα από την τιμή της διατροφής (κυρίως τιμή σιτηρών) [156]

Η στείρα τάξη αντιμετωπίζεται σαν απλοί εμπορευματοπαραγωγοί (όχι κεφαλαιοκράτες) [157]

Η θεωρητική σύγχυση βιομηχάνων καπιταλιστών με τεχνίτες μπορούσε να δημιουργείται επειδή στη Γαλλία του 18^{ου} αι. υπήρχαν πολύ λίγοι καπιταλιστές και οι χειροτέχνες εξακολουθούσαν να κυριαρχούν. [157]

Κεφάλαιο 14ο: Το καθαρό προϊόν

Κεντρικό σημείο Φυσιοκρατικής θεωρίας: η αγροτική οικονομία ως αποκλειστικά παραγωγικός τομέας. Μόνο στην ύπαιθρο δημιουργείται νέος πλούτος (καθαρό προϊόν) = πρόσοδος γαιοκτήμονα [158]

Οι Φυσιοκράτες ήρθαν αντιμέτωποι με το ζήτημα της έγγειας προσόδου. Το πρόβλημα της προσόδου ανάγεται στο ζήτημα της υπεραξίας [159/2]

Φυσιοκράτες: (θεωρία της αξίας) αξία = κόστος παραγωγής. Διέκριναν:

1. Τη «θεμελιώδη τιμή» = τιμή κόστους
2. Την τιμή πώλησής του σε πρώτο χέρι [159/3]

Στη βιομηχανία, λόγω ανταγωνισμού, αυτές οι δύο θα συμπίπτουν και συνεπώς δεν θα προκύπτει κανένα πλεόνασμα.

Φυσιοκράτες: άλλος νόμος της αξίας για την αγροτική παραγωγή: η Ζήτηση υπερβαίνει την Προσφορά (λόγω αύξησης του πληθυσμού), άρα η τιμή πώλησης σε πρώτο χέρι υπερβαίνει τη θεμελιώδη τιμή → ουσιαστικά πλήρης αποκήρυξη της θεωρίας της αξίας. [160/2]

(τελικά) πηγή καθαρού εισοδήματος = φυσική παραγωγικότητα της γης (in natura πλεόνασμα παραγωγής). Για να συγκρίνουν θερισμό με κόστος παραγωγής:

1. Αγνόησαν το πάγιο και θεώρησαν ότι όλο το κυκλοφοριακό είναι αγροτικά προϊόντα
2. Στον υπολογισμό των κόστων παραγωγής έδωσαν μεγαλύτερο βάρος στα μέσα συντήρησης των αγροτών. [161]

Συνεπώς από πού προκύπτει το **πλεόνασμα σε μέσα συντήρησης** που αποφέρει η σοδειά πάνω και πέρα από τα μέσα συντήρησης που απαιτούνται [...] για τους αγρότες; (μετασχηματισμός του προβλήματος)

Απάντηση: ικανότητα της γης να δημιουργεί νέες υλικές ουσίες → Cantillon (Άγγλος)

Paoletti (Ιταλός φυσιοκράτης)

Η αγροτική οικονομία παράγει τα μέσα διαβίωσης για όλη την κοινωνία (αυτό της προσδίδει και τη μέγιστη κοινωνική ανωτερότητα). Είναι η πηγή των μισθών τόσο των αγροτικών όσο και των βιομηχανικών πληθυσμών. [163]

Ολόκληρη η θεωρία του καθαρού εισοδήματος των Φυσιοκρατών διαποτίζεται από ένα θεμελιώδη δυισμό μεταξύ δύο οπτικών: την αξιακή και την φυσική [165]

Δύο βασικά λάθη:

1. Η βασική φυσική διαφορά που εντοπίζουν μεταξύ βιομηχανίας και υπαίθρου **δεν υπάρχει**
2. Μπέρδεψαν την δημιουργία – αύξηση υλικής ουσίας με την αύξηση της ΑΑ [165]

Οι Φυσιοκράτες μπέρδεψαν την παραγωγή in natura (ΑΧ) με την παραγωγή ΑΑ.

Στα θετικά των Φυσιοκρατών: μεγέθυνση καθαρού εισοδήματος ή υπεραξίας: αποφασιστικό γνώρισμα της οικονομικής ευημερίας. Ήταν επίσης συνεπείς στον ορισμό της παραγωγικής εργασίας: αυτή που αποδίδει υπεραξία (από την άποψη της καπιταλιστικής οικονομίας). [166]

Επιπλέον, τοποθέτησαν το ζήτημα της **πηγής** της υπεραξίας έξω από την σφαίρα της ανταλλαγής και μέσα στην παραγωγή. Το εμπόριο δεν είναι «παραγωγική» απασχόληση. Η ανταλλαγή είναι μια ανταλλαγή ισοδυνάμων. Έτσι προετοιμάζουν την διατύπωση της θεωρίας της αξίας. [166-7]

Κεφάλαιο 15ο: Le tableau economique (Quesnay)

Αναπαραγωγή και διανομή του συνολικού κοινωνικού προϊόντος μεταξύ των διαφόρων τάξεων και κλάδων παραγωγής. Ο Μαρξ ήταν από τους πρώτους που κατέδειξαν την τεράστια επιστημονική σημασία του Πίνακα.

{Σε ότι ακολουθεί, επισημαίνεται η σύγχυση των όρων κυκλοφοριακού και κυκλοφορούντος κεφαλαίου, σε σχέση πάντα με την ελληνική μετάφραση του Κεφαλαίου του Μαρξ. Στις παρούσες σημειώσεις ακολουθείται η ορολογία του Κεφαλαίου, ΓΛ}

Πληρωμές (αγροτών-καπιταλιστών): ρευστό, αναπλήρωση-επιδιόρθωση παγίου [170]

Πρώτη αυθεντική προσπάθεια παρουσίασης της συνολικής διαδικασίας αναπαραγωγής, κυκλοφορίας, διανομής και κατανάλωσης του προϊόντος μιας κοινωνίας. [175]

Αυτό που ενδιαφέρει τον Quesnay είναι οι κοινωνικές και ταξικές πλευρές αυτών των πράξεων κυκλοφορίας.

Απλή αναπαραγωγή εξετάζεται στον Πίνακα. Ωστόσο, υπάρχει η διευρυμένη και η φθίνουσα αναπαραγωγή. [177]

Δύο βασικές αρχές οικονομικής πολιτικής των Φυσιοκρατών: πρώτον, η αναγκαιότητα εισαγωγής του ελεύθερου εμπορίου και αύξησης της τιμής των σιτηρών, έτσι ώστε ν' αυξηθεί η ροή κεφαλαίου στην αγροτική οικονομία. Δεύτερον, η ανάγκη προστασίας αυτού του αγροτικού κεφαλαίου από τις υπερβολικές απαιτήσεις των γαιοκτημόνων και του κράτους. [178]

Κεφάλαιο 16ο: Οικονομική Πολιτική

Ελευθερία του εμπορίου και της βιομηχανίας (ιδεολόγοι του ελεύθερου εμπορίου): πρόδρομος της Κλασικής Σχολής. Διαφορά: στον ορισμό της παραγωγικής τάξης. (Κλασικοί: παραγωγική τάξη = βιομήχανοι) → Κλασικοί: υιοθέτησαν τα αιτήματα της βιομηχανικής αστικής τάξης. [179]

«Οι τιμές των προϊόντων και εμπορευμάτων στο Βασίλειο δεν θα πρέπει ποτέ να μειωθούν» [181]

Laissez faire, laissez passer: συνθήματα μαθητών του Quesnay

Αξίωμα VIII του Quesnay: «η κυβερνητική οικονομική πολιτική θα πρέπει να ασχολείται μόνο με την ενθάρρυνση των παραγωγικών δαπανών και του εμπορίου ακατέργαστων προϊόντων και ό,τι πρέπει να απέχει από την ανάμειξη στις στείρες δαπάνες» [182]

Αυτά, για την υπεράσπιση των αγροτών-καπιταλιστών από τους βιομήχανους-εμπόρους. Έπρεπε όμως να υπερασπιστούν κι από τους γαιοκτήμονες (ιδιοκτήτες) και την κυβέρνηση.

Φόρος: ένας, άμεσος, που θα πληρώνεται από τους γαιοκτήμονες (από το καθαρό εισόδημα) ώστε να μη θίγεται η κλίμακα της αναπαραγωγής [184]

Κεφάλαιο 17ο: Θεωρητική κληρονομιά των Φυσιοκρατών

Κύρια: προσπάθησαν ν' αποκαλύψουν το μηχανισμό της καπιταλιστικής οικονομίας ως σύνολο (ευρείες γενικεύσεις, συσχέτιση όλων των βασικών φαινομένων).

Θεωρία της κοινωνικής αναπαραγωγής: πολυτιμότερη θεωρητική κληρονομιά των Φυσιοκρατών (η κοινωνία εξηγείται ως ολότητα, αποτελούμενη από συγκεκριμένες κοινωνικές τάξεις. Ένα, μοναδικό κοινωνικό προϊόν. Η οικονομία σαν αναπαραγωγή περιοδικά επαναλαμβανόμενη, κά)(!) [188-9]

Επιπλέον, θέτουν το ζήτημα του κεφαλαίου και της υπεραξίας. Παραγωγικό κεφάλαιο Π ως ολότητα των Μέσων Παραγωγής

Ανεπάρκεια: αγνοείται η κοινωνική μορφή του κεφαλαίου. Οφείλεται / είναι ενδογενής σε κάθε επιστημονική τάση που, περιορισμένη από ένα αστικό ορίζοντα, εκλαμβάνει την αστική μορφή της οικονομίας ως την αιώνια και «φυσική» μορφή της οικονομίας εν γένει.

Στο ζήτημα της υπεραξίας κατέληξαν σε μια φυσική-νατουραλιστική λύση του προβλήματος

Μισθός: Σιδηρούν νόμος του μισθού [192]

Φυσιοκράτες: έθεσαν τη θεωρία της υπεραξίας

Petty: έθεσε την εργασιακή θεωρία της αξίας

Ο Μαρξ τα συνέθεσε.

Τρίτο Μέρος: Adam Smith

Κεφάλαιο 18ο: Αγγλία. Βιομηχανικός καπιταλισμός στα μέσα του 18ου αι.

Η Κλασική Σχολή αγωνίστηκε (και νίκησε) εναντίον του μερκαντισμού στο όνομα της ελεύθερης ανάπτυξης του βιομηχανικού καπιταλισμού [197]

Ανεξάρτητοι τεχνίτες → (μεσάζοντας, προαγοραστές) → οικόσιτο σύστημα βιομηχανίας μεγάλης κλίμακας (διείσδυση εμπορικού κεφαλαίου στη βιομηχανία) → μανουφακτούρα

Μανουφακτούρα: είτε προέκυψε από το οικόσιτο σύστημα, είτε εμφανίστηκε ανεξάρτητα από αυτό [200/3]

Συνδυασμός μανουφακτούρας και οικοτεχνίας {μέχρι και σήμερα, ΓΛ} [202]

Καταμερισμός εργασίας (βιομηχανικός και τεχνικός) [204]

Κατάτμηση της παραγωγικής διαδικασίας και την επανασύνδεσή της σύμφωνα με ένα μοναδικό σχέδιο → εξειδίκευση εργατών, διάσπαση σε οριζόντιες ομάδες (διοικητικό προσωπικό, ειδικευμένοι εργάτες, ανεκπαίδευτοι εργάτες) [204/2-205/0] → διαφοροποίηση των εργαλείων εργασίας [205/1]

Η μανουφακτούρα βασιζόταν στη χειρωνακτική τεχνολογία, της οποίας η υψηλή στάθμη παραγωγικότητας οφειλόταν στην κατάτμηση της παραγωγικής διαδικασίας, την εξειδίκευση των εργατών και τη διαφοροποίηση των εργαλείων εργασίας.

Συντεχνίες = εμπόδιο [206]

Η μερκαντιστική πολιτική, που στην εποχή της υπηρέτησε το ρίζωμα της καπιταλιστικής οικονομίας, στην πορεία του χρόνου μετατράπηκε σε φρένο της περαιτέρω ανάπτυξής της. [207]

Smith: ο οικονομολόγος της μανουφακτουρικής περιόδου της καπιταλιστικής οικονομίας. Εξ' ου και η θεωρία του για τον καταμερισμό εργασίας [207/3]. Βιομηχανικό κέρδος: ξεχωριστή κατηγορία (μεγάλη πρόοδος) [208]. Ο πρώτος που ανήγαγε την εργασιακή θεωρία της αξίας σε λύδια λίθο όλης της οικονομικής του θεωρίας. [208]

Θεωρία για το κεφάλαιο.

Κοινωνικές τάξεις: καπιταλιστές, μισθωτοί εργάτες, γαιοκτήμονες

Κεφάλαιο 19ο: Ο άνθρωπος Adam Smith

Μελέτη φιλοσοφίας. Καθηγητής «Ηθικής Φιλοσοφίας» στο πανεπιστήμιο της Γλασκώβης. 1759: The theory of Moral Sentiments [209]

Hutchison: φιλόσοφος, προκάτοχος Smith στη Σχολή [209]

Ερέθισμα Smith: οι μεγάλες αλλαγές που πραγματοποιούνταν εκείνη την εποχή στην αγγλική οικονομική ζωή. [210/0]

Watt, Hume, Quesnay

1776: An inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations (5 βιβλία)

Ποιότητα θεωρητικής γενίκευσης / ευγλωττία ανάπτυξης των ιδεών του ελεύθερου εμπορίου [213]

Κεφάλαιο 20ο: Η κοινωνική φιλοσοφία του Smith

Φυσικό Δίκαιο. Διαφορετική θεώρηση από τον Quesnay: η οικονομική πρόοδος ανοίγει δρόμο για τον εαυτό της παρά την ανασχετική επίδραση μιας κακής νομοθεσίας. (Η παραβίαση του Φυσικού Δικαίου δεν καταστρέφει και σταματάει συνολικά τη φυσική πρόοδο μιας χώρας). [214-5]

Ο Smith κόβει προσεκτικά τον ομφάλιο λώρο που συνδέει την Πολιτική Οικονομία με το Φυσικό Δίκαιο.

Οικονομικές δυνάμεις (αναλλοιώτες) ← προκύπτει από το αναλλοίωτο και τη σταθερότητα της ανθρώπινης φύσης (!) [216/1]

Για την κοινωνική φιλοσοφία του Smith (!) [216/1-217/0]

Σαν άνθρωπος (φύση του) νοείται ο ανεξάρτητος εμπορευματοπαραγωγός εξιδανικευμένος, οι σχέσεις του με τα άλλα μέλη της κοινωνίας είναι σχέσεις ανταλλαγής και ανταγωνισμού. Η κοινωνία είναι μια κοινωνία ανταλλαγών (προσωπικό συμφέρον) [218/3]

Ατομικιστική και ορθολογιστική μέθοδος του Smith [219]. Οι σημαντικότεροι κοινωνικοί θεσμοί εξηγούνται από την απαρέγκλιτη φύση του αφηρημένου ατόμου. Έτσι αποδίδει στον αφηρημένο άνθρωπο κίνητρα κι επιδιώξεις (τάση για δοσοληψία ή ανταλλαγή) που στην πραγματικότητα είναι το αποτέλεσμα της επίδρασης που ασκούν στο άτομο οι ίδιοι αυτοί κοινωνικοί θεσμοί [...] [219/1] – επιδράσεις τις οποίες στη συνέχεια παρουσιάζει ως μέσο εξήγησης αυτών των θεσμών.

Ορθολογισμός: υπολογισμός ωφελειών – απωλειών [220/1]

Τα οικονομικά φαινόμενα είναι «φυσικού» χαρακτήρα. Μόνο όταν τα οικονομικά φαινόμενα προχωρούν «φυσικά», χωρίς κρατικούς περιορισμούς, αποφέρουν το μέγιστο όφελος, τόσο για το άτομο όσο και για την κοινωνία → (οικονομική πολιτική) → Smith: θεμελιωτής / κήρυκας του οικονομικού φιλελευθερισμού.

Τα οικονομικά φαινόμενα κατέχουν μια ενδοφυή, «φυσική», νομοτελειακή κανονικότητα, που υπάρχει ανεξάρτητα από το κράτος και βασίζεται στις αναλλοιώτες φυσικές κλίσεις του ατόμου. → (θεωρητικό σύστημα) → Smith: θεμελιωτής της θεωρητικής οικονομικής.

Αόρατο χέρι (οικονομική πολιτική) [221-2]

«Φυσική» τιμή. Το «φυσικό» περιλαμβάνει:

1. Το αυθόρμητο (σε αντίθεση με την μονοπωλιακή τιμή ή την νομικά οριζόμενη τιμή)
2. Τη νομοτελειακή κανονικότητα → κεντρική τιμή, συνθήκες ισορροπίας της αγοράς (Π, Ζ) → διαφοροποίηση φυσικής έναντι αγοραίας τιμής [223-4]

Αποφασιστική υπηρεσία: έβαλε την Πολιτική Οικονομία στο μονοπάτι της θεωρητικής μελέτης των πραγματικών φαινομένων της καπιταλιστικής οικονομίας. (Σ' αυτό το στοιχείο βασίζεται η φήμη του Smith σαν θεμελιωτή της Πολιτικής Οικονομίας). [225-6]

Κεφάλαιο 21ο: Καταμερισμός της εργασίας

Ως μοναδική πηγή του πλούτου ανακηρύσσει της εργασία εν γένει. [227]

Εργασία: η αθροισμένη εργασία μιας χώρας με τη μορφή ενός κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας

Πλούτος: η ολότητα των υλικών προϊόντων ή ειδών κατανάλωσης [...]

Σύγχυση κοινωνικού (στην κοινωνία) – τεχνικού (μέσα στη μανουφακτούρα) καταμερισμού της εργασίας (1^ο χαρακτηριστικό της Κλασικής Σχολής) [230-1]

Κοινωνικός καταμερισμός: χαρακτηριστικό κάθε εμπορευματικής οικονομίας, προϋποθέτει ότι τα Μέσα Παραγωγής διασκορπίζονται, η φύση του δεσμού μεταξύ των ανθρώπων είναι ανοργάνωτη, αυθόρμητη και μέσω της αγοράς.

Τεχνικός καταμερισμός: σύμφυτος με την καπιταλιστική οικονομία, τα Μέσα Παραγωγής συγκεντρώνονται στα χέρια ενός καπιταλιστή, η φύση του δεσμού μεταξύ των ανθρώπων είναι οργανωμένη και σχεδιασμένη

Πλήρης αρμονία συμφερόντων μεταξύ ατόμων μελών κοινωνίας. [232/0] Πλήρης αρμονία συμφερόντων = 2^ο χαρακτηριστικό της Κλασικής Σχολής [232/1]. Αγνόηση αντιφάσεων και ανταγωνισμών.

Η Κλασική Σχολή συγχέει λοιπόν την υλική-τεχνική και την κοινωνική άποψη [233]

Υπηρεσία Smith: αντίληψη της κοινωνίας ως κοινωνία εργασίας και ανταλλαγής [234]

Απόσταση Smith από Μερκαντιστές: ανταλλαγή = $AX - AX$ μέσω χρήματος ($E - X, X - E$) (όπως κι οι Φυσιοκράτες). Χρήμα: μέσο κυκλοφορίας

Απόσταση Smith από Φυσιοκράτες: η εργασία (και όχι η φύση) δημιουργεί αξία [236-7]

Συμβολή Smith: αναγνώρισε το πρόβλημα της εναρμόνισης ισοδύναμων κλάδων παραγωγής. Περιέγραψε τη μεταξύ τους συσχέτιση ως μια αμοιβαία ανταλλαγή προϊόντων εργασίας.

Κεφάλαιο 22ο: Η θεωρία της αξίας

Διάκριση AX και AA [238]

Ασχολείται με AA . Δυσμός ανάμεσα στο περιεχόμενο της αξίας & των μεταβολών της **και** σ' ένα αμετάβλητο μέτρο της αξίας.

Σύνοψη [250-2]: Η ανάλυση των αιτιών των μεταβολών της αξίας τον οδηγεί σε μια έννοια της «**δαπανώμενης εργασίας**». Η αναζήτηση ενός μέτρου της αξίας τον οδηγεί σε μια έννοια της «**αγοραζόμενης εργασίας**». Επιπλέον, αυτές οι δύο έννοιες θεωρούνται από την αντικειμενική και την υποκειμενική τους πλευρά, αν και κυρίως από την πρώτη. Η ίδια η έννοια της «αγοραζόμενης εργασίας» διχάζεται: «αντικειμενοποιημένη αγοραζόμενη εργασία» ($E - E$, μέσω χ) – «ζωντανή αγοραζόμενη εργασία» ($X - E\Delta$). Στην πρώτη περίπτωση ($E - X - E$, απλή εμπορευματική οικονομία) ο Smith λειτουργεί με μια εργασιακή θεωρία της αξίας. Στη δεύτερη περίπτωση ($X - E\Delta$, καπιταλισμός) η αξία εξαρτάται πλέον από το μέγεθος των εισοδημάτων (μισθοί, κέρδη, πρόσδοος) → θεωρία κόστων παραγωγής.

Η εργασιακή θεωρία της αξίας του Smith συνετρίβη γιατί ήταν **αδύνατο να ερμηνεύσει την ανταλλαγή αντικειμενοποιημένης εργασίας με ζωντανή εργασία** (ή κεφαλαίου με εργασία, $X - E\Delta$) [251/0-τέλος].

Ο Ricardo: αξία ενός εμπορεύματος = δαπανώμενη εργασία

Malthus: αξία = αξία που μπορεί να αγοράσει κατά την ανταλλαγή

Say: Θεώρημα των «παραγωγικών υπηρεσιών» [252]

Κεφάλαιο 23ο: Θεωρία διανομής

Smith: **σωστή ταξική διάκριση** (Quesnay: 3 τάξεις, σύγχυση ταξικών διαιρέσεων με διαφοροποίηση τομέων παραγωγής. Turgot: πιο σωστό) [253]

Σωστή ταξινόμηση εισοδημάτων (αντίστοιχα): μισθός, κέρδος, πρόσδοος

Smith: υπεραξία = βιομηχανικό κέρδος [256] Βήμα προς τη διατύπωση του προβλήματος της υπεραξίας. (Μερκαντιλιστές: υπεραξία = εμπορικό κέρδος. Φυσιοκράτες: υπεραξία = πρόσδοος της γης).

Smith: τόκος = **μέρος** του κέρδους, πρόσδοος: συγχύσεις (επιρροή από Φυσιοκράτες), τρεις πηγές προσόδου [257]

Το πρόβλημα της υπεραξίας (εισόδημα) (Φυσιοκράτες) συνδέθηκε από το Smith τώρα άμεσα με την εργασιακή θεωρία της αξίας (Μερκαντιλιστές) [258]

Πηγή του κεφαλαίου: η «φειδωλία» (αποταμίευση κλπ) [259]

Φυσική στάθμη μισθών και κέρδους (τα οποία προσδιορίζουν την αξία, κατά τον Smith)

Στάθμη κέρδους: δεν την εξηγεί παρά μόνο τις διακυμάνσεις του κέρδους (αφθονία / σπανιότητα κεφαλαίου) [261]

Σιδηρούν νόμος των μισθών (Φυσιοκράτες). Smith: μισθοί = Προσφορά και Ζήτηση εργασίας, δηλ. ρυθμός μεγέθυνσης κεφαλαίου

Κεφάλαιο 24ο: Θεωρία του κεφαλαίου και της παραγωγικής εργασίας

{Το κείμενο, πιθανώς ο επιμελητής, χρησιμοποιεί σωστά τους όρους κυκλοφορούν και κυκλοφοριακό αλλά ανάποδα, σε σχέση με την ελληνική μετάφραση του Κεφαλαίου, ΣΕ. Πάντως, δεν πρόκειται για σύγχυση της ουσίας των όρων, αλλά για αναποδογύρισμα των όρων. Ενδεχομένως να πρόκειται για άποψη του επιμελητή περί ορολογίας. Ενδεχομένως να υπάρχει ζήτημα στην βιβλιογραφία για τους όρους (όπως με τον όρο εργατική / εργασιακή δύναμη κλπ), ΓΛ}

Ο Smith δεν μπόρεσε να φτάσει σε μια θεωρία αναπαραγωγής. Ενώ είχε προηγουμένως [270] αντιληφθεί ότι ένα μέρος του ετήσιου προϊόντος της εργασίας προορίζεται ν' αντικαταστήσει το σταθερό κεφάλαιο, φτάνει στο παράλογο συμπέρασμα ότι το σύνολο της αξίας του κοινωνικού προϊόντος αναλύεται σε εισοδήματα, εισερχόμενο, με άλλα λόγια, στην ατομική κατανάλωση των μεμονωμένων μελών της κοινωνίας [271-2]

Συσσώρευση. Συνολικό κεφάλαιο = μεταβλητό κεφάλαιο. Συνεπώς, κάθε αύξηση του κεφαλαίου, προκαλώντας μια αναλογική αύξηση της ζήτησης εργασίας, λειτουργεί απόλυτα προς το συμφέρον της ΕΤ. Επίσης, η συσσώρευση κεφαλαίου δεν συνεπάγεται μια περικοπή της προσωπικής κατανάλωσης των μελών της κοινωνίας (ενώ το σωστό: η ατομική κατανάλωση μειώνεται συνολικά, υπέρ της παραγωγικής κατανάλωσης). [273]

Παραγωγική / μη-παραγωγική εργασία: **δύο ορισμοί** που δεν ταυτίζονται πλήρως (ένας σωστός, ένας λάθος) [274-6]

Ο Smith (τυπικό της Κλασικής Σχολής) συγχέει την υλική-τεχνική πλευρά της παραγωγικής διαδικασίας με την κοινωνική της μορφή.

Παραγωγικοί εργάτες είναι αυτοί που η εργασία τους μπορεί να **αποφέρει** υπεραξία. Μη-παραγωγικοί είναι αυτοί που η εργασία τους δεν έχει αυτήν την ιδιότητα. {Πέρα από το αποφέρειν, ή μέσα σε αυτό, υπάρχει και το πραγματοποιείν; Εμποροϋπάλληλος, τραπεζοϋπάλληλος κλπ, ΓΛ}

Τέταρτο Μέρος: David Ricardo

Κεφάλαιο 25ο: Η βιομηχανική επανάσταση στην Αγγλία

1769-1825

Υψηλή τιμή των σιτηρών, αύξηση προσόδου

Ricardo: υποστηρικτής της αστικής τάξης

Κεφάλαιο 26ο: Η ζωή του Ricardo

Κεφάλαιο 27ο: Φιλοσοφικές και μεθοδολογικές βάσεις της θεωρίας του Ricardo

Bentham: Ωφελισμός (1820). Οριστική διατύπωση στην κοσμοθεωρία του ατομικισμού (θεωρία οφέλους – κόστους) [300]

«όταν συγκρούονται η ασφάλεια και η ισότητα δεν πρέπει να διστάσουμε ούτε στιγμή. Η ισότητα πρέπει να υποχωρήσει»

James Mill. Μέσω αυτού έγινε ο Ricardo οπαδός του ωφελισμού. [303]

Το ατομικό συμφέρον καθορίζει και συμβαδίζει με το κοινωνικό [304]

Ricardo: αρχή του «ατομικού πλεονεκτήματος» (το ίδιο πράγμα με την «αρχή του οφέλους»). Ιδεώδης κοινωνία: καπιταλισμός.

Θεωρία της ανταπόδοσης: οι εργάτες που έχαναν τη δουλειά τους από την εισαγωγή μηχανών θα έβρισκαν αμέσως απασχόληση σε άλλους κλάδους [306]

Ricardo: αρχικά την προσυπέγραφε αλλά αργότερα: «η υποκατάσταση της ανθρώπινης εργασίας από μηχανές είναι συχνά πολύ βλαπτική για τα συμφέροντα της τάξης των εργαζομένων» [306]

Εκβιομηχάνιση, έστω με τίμημα τον περιορισμό της αγροτικής οικονομίας: αντιπαράθεση με Malthus (: υπερασπιστής της γαιοκτητικής τάξης). [308]

Ricardo: (εποχή εισαγωγής μηχανών) → «καθαρός» ή «αφηρημένος» καπιταλισμός, απαλλαγμένος από προσμείξεις και υπολείμματα προκαπιταλιστικών μορφών οικονομίας. [309]

- Εξίσωση ποσοστού κέρδους σ' όλους τους κλάδους: **βασικός νόμος**
- Επιδίωξη του μεγαλύτερου ποσοστού κέρδους: **κινητήρια δύναμη**
- Καπιταλιστής επιχειρηματίας: **βασικός υποκινητής** της αναδιανομής των παραγωγικών δυνάμεων μεταξύ των κλάδων (σε διάκριση με τον Smith που πίστευε ότι ο επιχειρηματίας ήταν ενωμένος με εργάτες και γαιοκτήμονες σ' αυτή τη λειτουργία του βασικού υποκινητή) [310]

«Αφηρημένη», «επαγωγική» μέθοδος του Ricardo (συχνά αντιδιαστέλλεται με την «πειραματική», «αναγωγική» του Smith. Η αντιδιαστολή αυτή είναι λαθεμένη) [311]

Επικρίσεις:

1. Αγνόησε τη βασική κοινωνικο-ιστορική προϋπόθεση της έρευνάς του, θεώρησε τον καπιταλισμό αιώνιο και φυσικό («οι πραγματικοί νόμοι της Πολιτικής Οικονομίας δεν μεταβάλλονται»)

2. Τάση να αποδίδεται απεριόριστη ισχύς σε συμπεράσματα που ισχύουν υπό προϋποθέσεις → λάθη [313]

Κεφάλαιο 28ο: Η θεωρία της αξίας:

1. Εργασιακή αξία

{Επανάληψη / σύνοψη προβλημάτων και αντιφάσεων του Smith:

1. Μεθοδολογικός δυισμός στον τρόπο τοποθέτησης του ζητήματος (μέτρο της αξίας / αιτίες ποσοτικής μεταβολής αυτής της αξίας)
2. → δαπανώμενη εργασία / αγοραζόμενη εργασία
3. **Αντικειμενική** ποσότητα δαπανώμενης εργασίας / **υποκειμενική** εκτίμηση των προσπαθειών που αναλύσκονται σ' αυτήν
4. Εργασία που ενσωματώνεται σ' ένα εμπόρευμα / ΕΔ ως εμπόρευμα
5. Κατέληξε να αρνείται ότι ο νόμος της εργασιακής αξίας λειτουργεί σε μια καπιταλιστική οικονομία (ενώ λειτουργεί ως μέτρο αξίας)
6. Μερικές φορές συνάγει τη **αξία από το εισόδημα**}

Ricardo: σωστή στάση σε όλα τα ζητήματα. Ολοκλήρωσε με επιτυχία την επεξεργασία μόνο των τριών.

Μέθοδος Ricardo: επιστημονική μελέτη της αιτιότητας. Βασίζει σταθερά όλη του την έρευνα στην έννοια της **δαπανώμενης εργασίας**. [316] (Δύο πηγές ΑΑ: ποσότητα εργασίας και **σπανιότητα**: προσδιορίζει την αξία, ή ακριβέστερα την τιμή, μεμονωμένων πραγμάτων που δεν υπόκεινται σε αναπαραγωγή.)

Βασική συνθήκη του νόμου της αξίας: ύπαρξη ελεύθερου ανταγωνισμού μεταξύ των παραγωγών. [318-320]

- Αντικειμενική οπτική (απόρριψη της υποκειμενικής αξιολόγησης, ανωτερότητα έναντι Smith)
- Ο εξοπλισμός, τα εργαλεία και οι μηχανές μεταφέρουν την αξία τους, δεν δημιουργούν όμως νέα αξία (Say, Lauderdale: απέδιδαν δημιουργία νέας αξίας στις μηχανές)
- Σχετική αξία {εκφράζεται η άποψη ότι ο Ricardo αγνόησε το πρόβλημα της «απόλυτης» αξίας} Παρ' όλ' αυτά ο Ricardo δηλώνει: «η εργασία είναι ένα κοινό μέτρο με το οποίο μπορεί να εκτιμηθεί η **πραγματική** όπως και η σχετική τους αξία».
- Κοινωνική, αφηρημένη, απλή, κοινωνικά αναγκαία (μαρξικοί ορισμοί). Ricardo: ειδικευμένη / απλή (σχετίζονται με αμετάβλητη στο χρόνο σχέση, πχ 2:1) [321]. Κοινωνικά αναγκαία: (όχι πλήρως ανεπτυγμένη), την εξάγει από την αγροτική παραγωγή και την εφαρμόζει στην βιομηχανία.

Ricardo: ιδιαίτερα καυστικός απέναντι στην ωφελμιστική θεωρία του Say («Αν το όφελος ήταν το μέτρο της αξίας, είναι πιθανό να έδινε μεγαλύτερη τιμή στο σίδερο (απ' ότι στο χρυσό)».)

Ricardo: απέρριψε την ανούσια θεωρία της Προσφοράς και Ζήτησης [322/2]

«Η αξία ενός εμπορεύματος εξαρτάται από τη σχετική ποσότητα εργασίας που είναι αναγκαία για την παραγωγή του κι όχι από την μεγαλύτερη ή μικρότερη αμοιβή που καταβάλλεται γι' αυτή την εργασία»: απόρριψη της θεωρίας των κόστων παραγωγής (: αύξηση του μισθού = αύξηση αξίας του προϊόντος)

Αύξηση τιμής σιτηρών: καλλιέργεια κατώτερων γαιών (αύξηση έγγειας προσόδου) [324]

Κριτική (!): οι ποιοτικές ή κοινωνικές διαστάσεις της αξίας έμειναν έξω από την οπτική του. Οι κοινωνικές μορφές που αποκτούν τα πράγματα στα πλαίσια καθορισμένων κοινωνικών σχέσεων μεταξύ

των ανθρώπων, θεωρούνται από τον Ricardo ως ιδιότητες των πραγμάτων καθ' εαυτών (δεν διευκρινίζει συγκεκριμένη – αφηρημένη εργασία, θεωρεί τον καπιταλισμό δεδομένο και εκτός έρευνας).

Η αγνόηση της μορφής της αξίας οδήγησε τον Ricardo, όπως και άλλους αντιπροσώπους της Κλασικής Σχολής, να παρανοήσει την κοινωνική λειτουργία του χρήματος. Ο Ricardo προσυπέγραφε μια «ποσοτική» θεωρία του χρήματος (Hume) [325/Υποσ.1]

2. Κεφάλαιο και υπεραξία

Θεωρία για την πρόσοδο: αξία, στο χειρότερο χωράφι = μισθός και κέρδος. Καλύτερες γαίες: διαφορική πρόσοδος [326]

{Αναπαράγεται η σύγχυση κυκλοφορούν – κυκλοφοριακού. Προκύπτει μάλλον ότι ο Ricardo ταύτιζε το κυκλοφοριακό με το μεταβλητό, 327/1 & Υποσ.1, ΓΛ}

Βλέπει την αντίφαση πάγιου και κυκλοφοριακού και δεν βλέπει την αντίφαση σταθερού – μεταβλητού [328]

Κεφάλαιο: Μέσα Παραγωγής, συσσωρευμένη εργασία

Η αξία των Μέσων Παραγωγής **μεταφέρεται** στο προϊόν

Δεν απαντάει στο ζήτημα της υπεραξίας

(Σύγχυση Κλασικής Σχολής ΕΔ – εργασίας) [328/4]

Κανόνας Ricardo: μια αύξηση του μισθού (αντίθετα από Smith) δεν οδηγεί σε άνοδο της αξίας του προϊόντος, αλλά μάλλον σε πτώση των κερδών. [330]

1. Σωστή θέση στη σχέση αξίας – εισοδήματος. Αξία = δαπανώμενη εργασία
2. Κέρδη = μέρος της αξίας (= προϊόν εργασίας του εργάτη)

(ιδέα της υπεραξίας – από ποσοτική πλευρά) αξία = ακριβώς καθορισμένο μέγεθος, διαιρείται σε δύο τμήματα (μισθοί, κέρδος) [331]

Κριτική: ανέλυε κέρδος – πρόσοδο σαν ιδιαίτερες οντότητες, μπέρδεψε την υπεραξία με το κέρδος

3. Τιμές παραγωγής

Εξαίρεση: (κεφάλαια με διαφορετική Οργανική Σύνθεση Κεφαλαίου, πάγια κεφάλαια άνισης διάρκειας ζωής, κεφάλαια με άνισης περιόδους περιστροφής) οι σχετικές αξίες μπορεί να μεταβάλλονται και από μια μεταβολή του επιπέδου των μισθών.

Πρόσθετο ποσό κέρδους επί του πάγιου κεφαλαίου. [339-40]

Πρόβλημα: πώς συμφιλιώνεται ο νόμος της εργασιακής αξίας με το νόμο της εξίσωσης του ποσοστού κέρδους. Μαρξ: θεωρία τιμών παραγωγής: τα εμπορεύματα πωλούνται στις τιμές παραγωγής τους (= κόστος + μέσο κέρδος) και όχι στην αξία τους. Η συνολική μάζα της παραγόμενης υπεραξίας στην κοινωνία επιμερίζεται μεταξύ όλων των κεφαλαίων ανάλογα με το μέγεθός τους. [340/1]

Ricardo: δεν εξετάζει πώς σχηματίζεται το μέσο ποσοστό κέρδους και πώς μετασχηματίζεται η αξία σε τιμές παραγωγής. [341]

Παραμερίζει την «εξαίρεση» επειδή θεωρεί ότι είναι ασήμαντη μπρος στο κύριο (ποσότητα δαπανώμενης εργασίας και εν τέλει παραγωγικότητα της εργασίας) [342]

Ο Ricardo συνέδεε μηχανικά το νόμο της εργασιακής αξίας με το νόμο του ίσου ποσοστού κέρδους επί του κεφαλαίου [343]. Αντίφαση ανάμεσα στους δύο νόμους: σημείο εκκίνησης στις οικονομικές επιστήμες.

- Οπαδοί Ricardo: J.Mill, McCulloch: προσπάθησαν να διατηρήσουν την ασταθή ισορροπία ανάμεσα στους δύο νόμους
- Malthus: επικριτής Ricardo
- Marx

Κεφάλαιο 29ο: Έγγεια πρόσοδος

Θεωρία διαφορικής προσόδου: ισχύει ακόμα [345]

Το 2^ο κεφάλαιο του βιβλίου του Ricardo (πρόσοδος) αποτελεί ένα από τα λαμπρότερα παραδείγματα εφαρμογής της μεθόδου της αφαίρεσης στην ιστορία της οικονομικής βιβλιογραφίας

Πρόδρομος: Anderson (τέλη 18^{ου} αι)

1. Η πρόσοδος προκύπτει από την επιδείνωση των συνθηκών υπό τις οποίες δαπανάται η εργασία, ή τη μεταφορά της παραγωγής από ένα έδαφος ανώτερης ποιότητας σε ένα έδαφος κατώτερης ποιότητας: πρόσοδος γονιμότητας, πρόσοδος αποστάσεως (Thünen), πρόσοδος έντασης [347]
2. Υπάρχουν στην χώρα αρκετά κεφάλαια που επιδιώκουν να επενδυθούν στην αγροτική οικονομία, εκεί όπου καταφέρνουν να αποκομίζουν το μέσο ποσοστό κέρδους [348]

«Η αξία των σιτηρών καθορίζεται από την ποσότητα εργασίας που χρησιμοποιήθηκε για την παραγωγή τους σε έδαφος αυτής της ποιότητας (της χειρότερης) ή με εκείνο το τμήμα του κεφαλαίου το οποίο δεν πληρώνει πρόσοδο.» Ο Ricardo αγνοεί τους περιορισμούς της ατομικής ιδιοκτησίας της γης και υποθέτει την ύπαρξη εδάφους κακής ποιότητας που διατίθεται ελεύθερο.

Εν τέλει, τρεις προτάσεις:

1. Η απόλυτη πρόσοδος δεν υφίσταται (πρόσοδος για έδαφος χειρότερης ποιότητας)
2. Η μόνη πρόσοδος είναι η διαφορική (μεταξύ ατομικών και κοινωνικά αναγκαίων δαπανών εργασίας ή κεφαλαίου) και εμφανίζεται επειδή καλλιεργούνται προοδευτικά γαίες χειρότερης ποιότητας
3. Το σύνολο της διαφορικής προσόδου εισπράττεται από γαιοκτήμονα

Η πρώτη πρόταση είναι λαθεμένη και πρέπει να διορθωθεί. [350]

Η θεωρία της διαφορικής προσόδου είναι στο σύνολό της σωστή.

Νόμος της φθίνουσας γονιμότητας του εδάφους → διαρκής αύξηση των τιμών των σιτηρών (τεχνικές πρόοδοι μπορούν μόνο να επιβραδύνουν ή αμβλύνουν τη δράση του). Επίσης West, Malthus. Από τα συγκυριακά φαινόμενα ο Ricardo έκανε τη γενίκευση ότι η αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας σε βιομηχανία και αγροτική οικονομία κινεί την αξία σε αντίθετες κατευθύνσεις. (+) [351] → τάσεις [352]:

1. Κολοσσιαία αύξηση τιμής σιτηρών και έγγειας προσόδου
2. Αύξηση χρηματικών μισθών, ενώ οι πραγματικοί μισθοί στάσιμοι ή φθίνοντες
3. Μειούμενο ποσοστό κέρδους (θεωρία διανομής)

Λάθη που στηρίζονται στην αναπόφευκτη και προοδευτική αύξηση των τιμών των σιτηρών [353]

Απόλυτη πρόσοδος υπάρχει (Rodbertus, Marx)

Κεφάλαιο 30ο: Μισθοί και κέρδος

«Σιδηρούν νόμος των μισθών» (χαρακτηρισμός του Lasalle)

Φυσική τιμή της εργασίας (αξία ΕΔ): αξία των αναγκαίων μέσων διαβίωσης εργάτη + οικογένειάς του [356]

Ricardo:

1. Διατύπωσε το σιδηρούν νόμο ως νόμο που ισχύει ειδικά για μισθούς μισθωτών εργατών
2. Προσπάθησε να αποκαλύψει το μηχανισμό αυτού του νόμου, αν και ανεπιτυχώς
3. Συνέδεσε τη θεωρία των μισθών με τη θεωρία του κέρδους

Πλεονεκτήματα έναντι Θεωρίας Προσφοράς και Ζήτησης (Smith) και θεωρίας «κονδυλίου εργασίας» (Malthus κά)

Μηχανισμός: μεταβολές του μεγέθους του πληθυσμού → βιολογικός νόμος της ανθρώπινης αναπαραγωγής [358]

- Ricardo: ο πρώτος που έθεσε το πρόβλημα της διανομής σε όλο του το εύρος (Malthus: Πολιτική Οικονομία = επιστήμη της φύσης και των αιτιών του πλούτου)
- Πρωτεία στο πρόβλημα των σχετικών μεριδίων των διαφόρων κοινωνικών τάξεων στην αξία του προϊόντος και όχι στη διανομή μεταξύ αυτών των τάξεων των απόλυτων μεριδίων του προϊόντος σε είδος (εν μέρει Smith) (Μαρξ: θεωρία της εξαθλίωσης). [363]

Με τον Ricardo η Κλασική Σχολή εγκατέλειψε τις αφελείς απόψεις για την **αρμονία συμφερόντων** των διαφόρων τάξεων και αναγνώρισε ανοιχτά την ύπαρξη στο εσωτερικό της καπιταλιστικής οικονομίας βαθιών ταξικών ανταγωνισμών. [365]

Πέμπτο Μέρος: Η αποσύνθεση της Κλασικής Σχολής

Κεφάλαιο 31ο: Ο Malthus και ο νόμος του πληθυσμού

Malthus (1766-1864, πέθανε 98 χρονών), κληρικός, Essay on the principle of population (1798), μαθητής του Smith, παρ' όλ' αυτά συνεπής υπερασπιστής των συμφερόντων της αριστοκρατίας της γης. [369]

Κλασικοί: Ricardo, James Mill, Say

Godwin, 1793 (Γαλλία: Condorcet) [370]

Το Essay on Population αποτελούσε απάντηση στον Godwin: έπρεπε να δείξει ο Malthus ότι η αληθινή αιτία της φτώχειας δεν βρισκόταν στις ανεπάρκειες του κοινωνικού συστήματος, αλλά στη φυσική, αδιερεύνητη αντίφαση μεταξύ του απεριόριστου πόθου των ανθρώπων για πολλαπλασιασμό, και των ορίων στην αύξηση των μέσων διαβίωσης {Λιανός: Το «κύριο οικονομικό πρόβλημα», ΓΛ} [371]. Προτάσεις:

1. Ο πληθυσμός περιορίζεται αναγκαστικά από τα μέσα διαβίωσης
2. Ο πληθυσμός αυξάνεται σταθερά εκεί όπου τα αυξάνονται τα μέσα διαβίωσης, εκτός αν εμποδίζεται από πολύ ισχυρούς και προφανείς ελέγχους
3. Οι έλεγχοι αυτοί [...] αναλύονται όλοι σε ηθικούς περιορισμούς, ανηθικότητα και αθλιότητα.

Ο πληθυσμός αυξάνεται με γεωμετρική πρόοδο, ενώ τα μέσα διαβίωσης με αριθμητική πρόοδο. Συμπέρασμα: αποχή (σεξουαλική), καταστολή της αναπαραγωγής. [372]

1870: νέο-μαλθουσιανισμός, μεγάλη επιτυχία: δεν πρότεινε αποχή, αλλά τεχνητή μείωση γεννήσεων μέσω της χρήσης αποτρεπτικών μέτρων.

1880 κι έπειτα: παρακμή λόγω πτώσης της τιμής των σιτηρών.

Οι θέσεις του Malthus βρίσκονται σε άλλους οικονομολόγους (πχ Ortes, Ιταλός)

{Η παραπομπή [376] στον τόμο Ι του Κεφαλαίου είναι στη σελ.369, εκδ. ΣΕ, ΓΛ}

Ο στόχος του Malthus (ομολογημένος) είναι η θεωρία του ότι η φτώχεια προκύπτει από τον απόλυτο υπερπληθυσμό που συνεπάγεται η λειτουργία των δύο πρώτων προτάσεων. [376]

Malthus: αξία $\leftarrow$ Προσφορά και Ζήτηση (ρύθμιση), κόστος παραγωγής (καθορισμός)

Θεωρία για τις αγορές και το δόγμα της χρησιμότητας του μη παραγωγικού καταναλωτή: σώζουν την οικονομία από κρίσεις υπερπαραγωγής (καταναλώνουν το περίσσειμα), ενώ δεν παράγουν (!)

Κρίσεις: (Ricardo, Say) έναντι (Malthus, Sismondi)

- 1850, σύγκρουση: εμπορικής, βιομηχανικής αστικής τάξης εναντίον αριστοκρατίας της γης

Κεφάλαιο 32ο: Αφετηρίες χυδαίας οικονομίας, Say [382-389]

Κεφάλαιο 33ο: James Mill και McCulloch

Κεφάλαιο 34ο: Το κονδύλι των μισθών, Malthus, Mill και McCulloch

Κεφάλαιο 35ο: Senior: θεωρία της εγκράτειας, και η «τελευταία ώρα»

Κεφάλαιο 36ο: Αρμονία συμφερόντων, Carey και Bastiat

Carey: αρμονία συμφερόντων καπιταλιστών – μισθωτών: αμοιβαία οφέλη, καπιταλιστών – γαιοκτημόνων: οι γαιοκτήμονες είναι καπιταλιστές (!)

Bastiat: Γαλλία, συγκάλυψη ταξικών συγκρούσεων, εναντίον σοσιαλιστών, «αξία είναι η σχέση μεταξύ δύο ανταλλασσόμενων υπηρεσιών»

Κεφάλαιο 37ο: Ο Sismondi 1773-1842

Μικροαστική κριτική, «φτωχοί φτωχότεροι και οι πλούσιοι πλουσιότεροι», θεωρία των αγορών και των κρίσεων: αγοραστική δύναμη

Θεωρία των αγορών (Say, Ricardo, J.Mill): δεν υπάρχει υπερπαραγωγή, η Παραγωγή δημιουργεί την αντίστοιχη Ζήτηση (η παραγωγή δημιουργεί τη δική της αγορά) [428-9]

Say, Ricardo για τις κρίσεις: τυχαία περιστατικά (πόλεμοι, κλείσιμο ξένων αγορών κλπ). Δυνατές μόνο οι μερικές κρίσεις: λάθη στη διαχείριση της παραγωγής. Αδύνατες οι γενικευμένες κρίσεις [430]

Sismondi: απέρριψε τη θεωρία των αγορών της Κλασικής Σχολής. Πολεμική με McCulloch, Say, Ricardo (1819-24)

Sismondi: ο όγκος της παραγωγής περιορίζεται από την κλίμακα της κατανάλωσης, η οποία περιορίζεται από το συνολικό εισόδημα των μελών της κοινωνίας. [431]

Smith, Say **και** ο Sismondi: αγνοούν τις δαπάνες για σταθερό κεφάλαιο → Sismondi: ισορροπία όταν η παραγωγή τρέχοντος έτους = εισόδημα παρελθόντος έτους (αγνοεί την ανάκτηση αναλωθέντος σταθερού κεφαλαίου, άρα και την συσσωρευση νέου κεφαλαίου) [432]

Sismondi: κρίσεις υπερπαραγωγής: αιτία (!) το μειούμενο εισόδημα και η μειούμενη αγοραστική δύναμη της μάζας του πληθυσμού (συρρίκνωση της εσωτερικής αγοράς). Θεωρία για τις ξένες αγορές → την πήραν οι Ρώσοι ναρόντικοι (1870-90) [433]

Έθεσε πρώτος το ζήτημα αγορών και κρίσεων, σημαντικότερο λάθος: η αγνόηση της σημασίας παραγωγής Μέσων Παραγωγής

Κοινωνικές μεταρρυθμίσεις (υπερασπιστής μικροαστικών συμφερόντων, άρνηση ανατροπής της κυρίαρχης τάξης πραγμάτων): νομοθετικά μέτρα (εργοστασιακή νομοθεσία).

Κεφάλαιο 38ο: Ουτοπικοί Σοσιαλιστές

Δύο ομάδες (- 1825):

1. Piercy Ravenstone, Thomas Hodgskin 1787-1869, επιρροή από Godwin (Malthus, [σελ.370]), μικροαστοί μεταβατικοί προς
2. Σοσιαλιστές: William Thompson (1785-1833), John Gray (1798-1850), John Bray (κύριο έργο 1839) [439]

Σύνδεση Ricardo – Owen

Κοινωνική φιλοσοφία: φυσικό δίκαιο

Εργασιακό χρήμα (time-money) Owen, Gray [441/2]

Η σημαντικότερη θεωρητική υπηρεσία των πρώτων σοσιαλιστών ήταν ότι κατανόησαν τη φύση της υπεραξίας (ως προερχόμενης από την μισθωτή εργασία) [443]

Κεφάλαιο 39ο: John St. Mill (1806-1873), Το λυκόφως της Κλασικής Σχολής

Θεωρείται ως ο συγγραφέας που «έκλεισε» την Κλασική Σχολή με το Principles of Political Economy with some of their Applications to Social Philosophy, 1848 [445]

Στόχος του: η οικοδόμηση ενός παγκόσμιου συστήματος

Γεμάτος από δισταγμούς και αμφιβολίες, σταμάτησε στα μισά του δρόμου μεταξύ φιλελευθερισμού και σοσιαλισμού → (συνέπεια): πλειάδα αντιφάσεων [447]

«Αν επομένως η επιλογή ήταν μεταξύ του κομμουνισμού, με όλες του τις ευκαιρίες, και της παρούσας κατάστασης της κοινωνίας, με όλες τις συμφορές και τις αδικίες της [...], όλες οι δυσκολίες του κομμουνισμού, μικρές ή μεγάλες, θα ήταν κάτι σαν σκόνη στη ζυγαριά». [448]

Όμως δεν παίρνει θέση υπέρ του σοσιαλισμού, αλλά υπέρ κοινωνικών μεταρρυθμίσεων για τη βελτίωση κατώτερων τάξεων (ενώσεις εργατών, περιορισμοί στο δικαίωμα της κληρονομιάς, υψηλοί φόροι στην έγγεια πρόσοδο). [449]

Το ζήτημα για τον Mill δεν ήταν η αναγκαιότητα του σοσιαλισμού, αλλά η επιθυμητότητα και η εφικτότητά του. [450] Δυισμός νόμων παραγωγής και διανομής (αντίφαση μεταξύ της κοινωνικής του φιλοσοφίας και της οικονομικής του θεωρίας)

Καμιά σημαντική πρόοδος στην οικονομική θεωρία (ασπάστηκε όλες τις θεωρίες των ρικαρντιανών και μετα-ρικαρντιανών οικονομολόγων): απλά συνόψισε όσα είχαν ήδη προηγηθεί. [452]

Ισότητα Προσφοράς και Ζήτησης (!) (για εμπορεύματα με απόλυτα περιορισμένη ποσότητα) έναντι **αναλογίας** Προσφοράς και Ζήτησης των προγενέστερων. [453]

Κόστη παραγωγής (για τα βιομηχανικά προϊόντα: σταθερό ανά μονάδα κόστος). Προσφορά και Ζήτηση: παροδικές αποκλίσεις. Αγνοεί **και αυτός το σταθερό κεφάλαιο**. [454]

Εν τέλει ουτοπική διατύπωση των κοινωνικών προβλημάτων [459]